

Väestöryhmien väliset hyvinvointierot Virossa

Timo Lehtinen
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiaalipolitiikka
Maaliskuu 2015

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Sosiaalitieteiden laitos/ Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

LEHTINEN, TIMO: Väestöryhmien väliset hyvinvointierot Virossa

Pro gradu -tutkielma, 70 s.

Sosiaalipolitiikka

Helmikuu 2015

Tutkimuksessa vertaillaan koettua hyvinvointia kansalaisuusryhmien välillä 2000-luvun Virossa. Historiallisesta taustasta johtuen Virossa asuu vakituisesti merkittävän kokoinen venäläisvähemmistö sekä ilman kansalaisuutta olevien ihmisten ryhmä. Tutkimuksessa vertaillaan näiden väestöryhmien välisiä hyvinvointieroja, etsitään syitä hyvinvointieroille ja kartoitetaan niiden kehitystä aikavälillä 2004–2012. Väestöryhmien välisiä hyvinvointieroja vertailemalla on myös mahdollista tarkastella Viron integraatiopolitiikan onnistumista. Tutkimus on tyypiltään kvantitatiivinen hyvinvointitutkimus ja tutkimusaineistona käytetään European Social Survey –aineistoja vuosilta 2004 - 2012.

Tutkimuksen teoreettinen lähtökohta on Juho Saaren ja Heikki Hiilamon kehittämä sosiaalisen onnellisuuden politiikkaa kuvaava hyvinvointijaottelu. Teoriassa julkisten toimien katsotaan vaikuttavan yksilöiden kokemaan hyvinvointiin viiden ulottuvuuden: tulevaisuuden odotuksia mittaavan adaptiivisuuden, koetun elintason nousuun liittyvän relatiivisuuden, ajankäytön tasapainoisuutta mittaavan tasapainoisuuden, lähiyhteisöön kiinnittymistä mittaavan yhteisöllisyyden sekä hyvinvointivaltion esikuvallisuuteen liittyvän legitimitietin kautta.

Tutkimustulosten mukaan ero Viron kansalaisten ja vähemmistöryhmien kokeman hyvinvoinnin tasossa oli yllättävän pieni. Virolaisten hyvinvoinnin taso oli koko tarkastelujakson ajan korkeampi kuin vähemmistöryhmien, mutta mitään isoa yhteiskunnallista repeämää kansalaisuuksien välille ei ole syntynyt. Myös ajallinen muutos ryhmien sisällä oli melko pieni. Sosiaalisen onnellisuuden politiikan osaluokkien osalta hyvinvointivaltion esikuvallisuutta ja luottamusta mittaavan legitimitietin- ulottuvuuden tasossa oli kansalaisuusryhmien välillä merkittävä ero. Vähemmistöryhmien luottamus yhteiskuntaa kohtaan jää merkittävästi jälkeen Viron kansalaisten luottamuksen tasosta.

Tulosten perusteella Viron integraatiopolitiikan onnistumisesta muodostuu kaksijakoinen kuva. Koetun hyvinvoinnin perusteella kansalaisuusryhmien välillä ei ole merkittävän suurta eroa. Vähemmistöryhmien luottamus yhteiskuntaa kohtaan on kuitenkin huomattavasti matalampi kuin kantaväestöllä.

Asiasanat

sosiaalipolitiikka, hyvinvointi, Viro, onnellisuus, vähemmistöpolitiikka, kansalaisuus

Maailman voi valloittaa jos huvittaa

Vaan onnen saa jos uskaltaa

Rakastaa

Tuomari Nurmio: Suuri peto (1997)

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto.....	1
2. Viron yhteiskunnallinen kehitys.....	4
2.1 Viron historiallinen tausta.....	4
2.2 Viron sosiaalipoliittinen järjestelmä.....	9
2.2.1 Sosialistinen hyvinvointivaltio.....	9
2.2.2 Siirtymävaihe.....	11
2.2.3 Viron sosiaalipoliittinen nykymalli.....	13
2.3 Vähemmistökansallisuudet Virossa.....	14
3. Hyvinvointi ilmiönä ja teoreettisena käsitteenä.....	17
3.1 Hyvinvointi tutkimuskohteena.....	19
3.2 Hyvinvointitutkimuksen jakolinjat.....	21
3.3 Hyvinvoinnin ulottuvuudet Erik Allardtin mukaan.....	25
3.4 Muita tapoja tutkia ja eritellä hyvinvointia.....	28
3.5 Sosiaalisen onnellisuuden politiikka.....	29
4. Tutkimusasetelma.....	36
4.1 Tutkimustehtävä.....	36
4.2 Tutkimusaineisto.....	37
4.3 Aineiston operationalisointi.....	38
5. Tulokset.....	46
5.1 Hyvinvointi eri vertailuryhmissä.....	46
5.2 Sosiaalisen onnellisuuden politikan osa-alueet vertailuryhmissä.....	49
6. Keskeiset tulokset.....	59
7. Johtopäätökset.....	62
LÄHTEET.....	66

TAULUKOT

TAULUKKO 1. Kansalaisuuskokeen kautta Viron kansalaisuuden saaneiden ihmisten lukumäärä vuosittain.....	16
TAULUKKO 2. Virossa vakituisesti asuvat asukkaat kansalaisuuden mukaan lajiteltuna lokakuussa 2014.....	17
TAULUKKO 3. Hyvinvointierojen vertailukelpoisuus.....	22
TAULUKKO 4. Oikeudenmukaisuus ja ihmiskäsitys.....	24
TAULUKKO 5. Hyvinvoinnin osatekijät.....	27
TAULUKKO 6. Sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueet.....	34
TAULUKKO 7. Käytettävän European Social Survey aineiston koko kansalaisuuden mukaan jaoteltuna.....	39
TAULUKKO 8. Koettua hyvinvointia mittaavat kysymykset.....	40
TAULUKKO 9. Adaptiivisuuden tarkasteluun käytettävät tutkimuskysymykset.....	41
TAULUKKO 10. Relatiivisuuden tarkasteluun käytettävät tutkimuskysymykset.....	42
TAULUKKO 11. Tasapainoisuuden tarkasteluun käytettävät tutkimuskysymykset.....	43
TAULUKKO 12. Yhteisöllisyyden tarkasteluun käytettävät tutkimuskysymykset.....	44
TAULUKKO 13. Legitimiteetin tarkasteluun käytettävät tutkimuskysymykset.....	45
TAULUKKO 14. Koetun hyvinvoinnin keskiarvo eri tarkasteluryhmissä viitenä mittaajankohdalla asteikolla 0 – 20.....	47
TAULUKKO 15. Tarkasteluryhmien jakautuminen koetun hyvinvoinnin tasoa mittaavalle viisiluokkaiselle asteikolle vuosina 2004 ja 2006. Suluissa on otoksen koko tarkasteluaineistossa.....	48
TAULUKKO 16. Tarkasteluryhmien jakautuminen koetun hyvinvoinnin tasoa mittaavalle viisiluokkaiselle asteikolle vuosina 2008, 2010 ja 2012. Suluissa on otoksen koko tarkasteluaineistossa.....	49
TAULUKKO 17. Sosiaalisen onnellisuuden politiikan teorian perusteella valittujen kysymysten faktorianalyysin tulokset.....	52
TAULUKKO 18. Faktorianalyysin avulla luodut neljä sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueita kuvaavaa faktoria.....	54
TAULUKKO 19. Neljälle sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueella mittaavalle summamuuttujalle tehdyn regressioanalyysin tulokset kansalaisuusryhmittäin.....	57

1. Johdanto

1. toukokuuta vuonna 2004 oli merkittävä päivä Euroopan unionin ja koko Euroopan historiassa. Tuolloin astui voimaan liittymissopimus, jonka puitteissa Euroopan unionin jäseneksi liittyi kymmenen uutta jäsenmaata (Goetz 2005, 255). Nämä uudet EU-maat edustavat yhteensä yli sataa miljoonaa ihmistä. Laajeneminen oli Euroopan unionin historian suurin ja monipuolisin. Kymmenen uuden jäsenmaan joukossa Euroopan unionin jäseneksi liittyi myös Suomen eteläinen naapurimaa Viro. Vuonna 1991 uudelleen itsenäistynyt Viro oli hieman yli kymmenen vuoden aikana muuttunut sosialistisesta neuvostovaltiosta itsenäiseksi, moderniksi markkinatalousmaaksi, ja nyt myös Euroopan unionin jäsenmaaksi.

Viron merkittävä ja nopeassa tahdissa läpikäyty muutos on koskettanut jokaista yhteiskunnan osa-aluetta. Siirtyminen demokraattiseen monipuoluejärjestelmään ja markkinatalouteen sekä vahva länsi-integraatio määrittivät uudelleen itsenäistyneen maan ensimmäisten vuosien suunnan (Zetterberg 2007, 735). Maassa tapahtuneen yhteiskunnallisen muutoksen nopeutta kuvaa hyvin se, että Viroa käytetään esimerkkinä shokkiterapia-metodista, jossa siirtyminen sosialismista markkinatalouteen suoritetaan mahdollisimman nopeasti (Offe 1996). Yhteiskunnallisen muutoksen osana täydellisen muutoksen koki myös Viron sosiaalipoliittinen järjestelmä ja ihmisten henkilökohtainen elinpiiri. Talouden rakennemuutoksen myötä yksityinen varallisuus kasvoi ja kasaantui voimakkaasti. Vaurastumisen vastinparina yhteiskuntaan syntyi myös massatyöttömyyttä ja uudenlaista köyhyyttä (Nieminen & Remes 2003, 77).

Massatyöttömyys ja uusi köyhyys edellyttivät Viron yhteiskunnalta sosiaalipoliittisia vastatoimia. Lähtökohdat, joista käsin Viro uuden itsenäistymisen jälkeen alkoi rakentaa sosiaalipoliittista malliaan, poikkesivat suuresti niistä lähtökohdista, joista perinteiset läntiset teollisuusmaat rakensivat omansa. Euroopan unionin ydinmaiden sosiaalipoliittinen järjestelmä on rakennettu pääosin toisen maailmansodan jälkeisen kehitysuskon ja vakaan taloudellisen kasvun aikana. Tuolloin hyvinvointivaltion rakentaminen ja hyvinvointipalveluiden laajeneminen vaikuttivat lähes luonnonlain kaltaisilta vääjäämättömiltä ilmiöiltä (Wilensky 1975, 41). 1990-luvulla nämä julkistaloudelliset reunaehdot olivat korvautuneet globaalilla markkinataloudella ja epävarmuudella.

Globaalin markkinatalouden lisäksi Viron etninen moninaisuus vaikutti merkittävästi niihin lähtökohtiin, joista käsin uutta yhteiskuntajärjestelmää ryhdyttiin rakentamaan. Ennen toista maailmansotaa Viro oli etnisesti yksi Euroopan yhtenäisimmistä alueista (Zetterberg 2007, 689). Tilanne muuttui neuvostoaikana, jolloin Viron alueelle muutti runsaasti ihmisiä muualta Neuvostoliitosta. Osittain muuttoliike johtui Viron teollistamisesta ja teollisuuden työvoimantarpeesta, osittain Neuvostoliiton politiikasta, jolla etnisesti yhtenäisiä alueita pyrittiin sulattamaan väestönsiirroilla tiiviimmin osaksi Neuvostoliittoa. Muuttoliikkeen lopputuloksena vuonna 1989 noin kolmannes Virossa vakituisesti asuvista ihmisistä oli etniseltä taustaltaan venäläisiä (Šalčiūtė 2014, 28).

Tämän tutkimuksen tarkoitus on tarkastella yllämainituista lähtökohdista käsin väestöryhmien välisiä hyvinvointieroja 2000-luvun Virossa. Virolla on valtiona takana myrskyisä ja monipolvinen historia. Valtio vietti lähes viisi vuosikymmentä rautaesiripun takana, mutta säilytti neuvostovallasta huolimatta runsaasti kansallisia erityispiirteitä. Maan historiallisesta taustasta johtuen Virossa asuu pysyvästi suuri venäläisvähemmistö. Osa vähemmistöön kuuluvista henkilöistä on Venäjän kansalaisia, osa Viron kansalaisia ja osa on edelleen ilman kansalaisuutta. Yhteiskunta, jossa eri kansalaisuudet asuvat, on kuitenkin kaikille yhteinen.

Väestöryhmien välisten hyvinvointierojen tarkastelun kautta on mahdollista samalla tutkia Viron integraatiopolitiikan onnistumista ja vähemmistöjen asemaa Virossa. Itsenäisyyden alkuvuosina Virossa ei ollut minkäänlaista virallista integraatiopolitiikkaa. Myöhemmin, osittain johtuen Euroopan unionin jäsenyysvaatimuksista, integraatiopolitiikka muuttui aktiivisemmaksi (Heidmeds & Lauristin 2002, 24–25). Integraatiopolitiikan tarkastelu sitoo tutkimuksen osaksi laajempaa kokonaisuutta. Myös muut Euroopan maat ovat vastaavan haasteen edessä. Vähemmistöryhmien integrointi on keskeinen yhteiskunnallinen kysymys kaikissa Euroopan ja maailman maissa, ja integraation asettamaan haasteeseen pyritään vastaamaan erilaisilla toimenpiteillä ja politiikkaohjelmilla (esim. Blatte 2014). Viron avulla on mahdollista tarkastella, onko muutosvaiheessa olevan maan mahdollista onnistua eri kansalaisuuksien integroinnissa yhteiskuntaan.

Yhteiskuntatieteellinen tutkimus tarjoaa runsaasti erilaisia mahdollisuuksia ihmisten hyvinvoinnin tarkasteluun. Peruslinjoiltaan aineelliseen hyvinvointiin keskittyvän resurssipohjaisen hyvinvointitutkimuksen ja koettuun hyvinvointiin keskittyvän elämänlaatututkimuksen lisäksi on olemassa suuri joukko erilaisia päälinjojen välimuotoja (Simpura & Uusitalo 2011, 115). Suomessa eri päälinjoja yhdistävän hyvinvointitutkimuksen tunnetuin edustaja on varmasti Erik Allardtin (1976) loving-having-being – tekijöihin perustuva hyvinvointiteoria.

Tässä tutkimuksessa tarkastelukohteeksi on valittu koettu hyvinvointi. Viron hyvinvointimallia on kuvattu alikehittyneeksi (Standing 1996). Julkinen turvaverkko on Virossa puutteellinen, eikä maassa ole laajaa tulonsiirtojärjestelmää. Alikehittyneisyys ja rakenteiden puute haittaavat resurssipohjaisen tutkimuksen toteuttamista. Julkisen vallan toimia ja tulonsiirtojen vaikutuksia on vaikea tutkia tilanteessa, jossa niitä ei juurikaan ole. Siksi koetun hyvinvoinnin tarkastelu antaa maasta kiinnostavamman kuvan kuin resurssiperusteinen hyvinvointitutkimus. Tarkastelukulmaa laajennetaan hyvinvoinnin eri osa-alueisiin sosiaalisen onnellisuuden politiikan teorian avulla. Sosiaalisen onnellisuuden politiikka on teoretisointi, jossa koetun hyvinvoinnin katsotaan muodostuvan adaptiivisuudesta, relatiivisuudesta, tasapainoisuudesta, yhteisöllisyydestä sekä legitimitetistä (Saari 2010, 96). Eri osa-alueiden tarkastelun avulla koetusta hyvinvoinnista saadaan monipuolinen kuva.

Aineistona tutkimuksessa käytetään European Social Survey (ESS) -aineistoa. Viro on edustettuna ESS-aineistossa selvityksen toisesta (2004) kierroksesta lähtien, ja kerätty materiaali tarjoaa hyvän ja laaja-alaisen lähtökohdan hyvinvoinnin tarkempaan tarkasteluun.

Viron syntyhistoriallinen tausta sekä maan sijainti idän ja lännen välissä tekee Virosta kiinnostavan tutkimuskohteen. Usein suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa Suomea kehoitetaan ottamaan mallia Virosta, on kysymys sitten yritysverotuksesta, terveydenhuollon tietokannoista tai julkisesta palvelujärjestelmästä. Tämä lisää Viron kansallista kiinnostavuutta tutkimuskohteena ja perustelee sitä miksi virolaisten hyvinvoinnin ja maan integraatiopolitiikan onnistumisen tarkastelu on mielekäs tutkimuskohde. Tutkimus rakentuu kahden tarkemman tutkimuskysymyksen ympärille. Ensin koetun hyvinvoinnin tasoa tarkastellaan eri väestöryhmissä tarkasteluajanjaksona.

Tämän jälkeen tarkastelunäkökulmaa tarkennetaan tutkimalla sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueiden jakautumista väestöryhmissä.

2. Viron yhteiskunnallinen kehitys

2.1 Viron historiallinen tausta

Viron kansallinen erityispiirre on se, että maa on samaan aikaan kansakuntana sekä nuori että vanha. Vuonna 1991 uudelleen itsenäistyneen valtion asutushistoria ulottuu kauas ja maa on ollut pitkään vuorovaikutuksessa muun maailman kanssa. Viron toistaiseksi vanhin tunnettu ihmisen asuinpaikka on peräisin ajalta 9000 eKr. (Zetterberg 2007, 22–33). Viro kiinnittyi selvästi osaksi muuta maailmaa jo varhain. 800-luvulla Itämeri oli vilkas liikenneväylä ja viikinkien kaupparetkien mukana Viro kiinnittyi myös osaksi läntistä kauppajärjestelmää (Zetterberg 2007, 40). Vaikka maan sijainti oli kaupankäynnin kannalta suotuisa, oli se geopolittisesti ongelmallinen. Viron alue toimi useiden eri suurvaltasotien näyttämönä. Sotien seurauksena maa-alue liitettiin yhtenä kokonaisuutena ensin vuonna 1645 osaksi Ruotsia, ja myöhemmin vuonna 1721 osaksi Venäjää (Nieminen & Remes 2003, 22–24).

Venäjän alaisuudessa Viro pysyi lähes 200 vuotta. Asema Venäjän alaisuudessa päättyi 24. helmikuuta 1918, jolloin maa julistautui itsenäiseksi. Itsenäistymistä edelsi kansallinen herääminen ja se tapahtui osana ensimmäistä maailmansotaa sekä Venäjän vallankumousta (Nieminen & Remes 2003, 60). Itsenäisyysjulistusta seurasi Viron itsenäisyysota, jossa virolaiset sotivat maassa olevia saksalaisia sekä Neuvosto-Venäjän joukkoja vastaan. Kamppailu päättyi helmikuussa 1920 Tarton rauhaan, jossa Neuvosto-Venäjä tunnusti viron itsenäisyyden ja luopui oikeuksistaan Viron alueeseen (Zetterberg 2007, 502–510). Tarton rauha vakautti Viron kansainvälisen aseman ja antoi sille juridisen itsenäisyyden.

Itsenäinen Viro aloitti sekä taloudellisesti että poliittisesti hankalassa tilanteessa. Valtion asukasluku oli vuonna 1920 hieman yli miljoona henkeä ja hieman yllättävästi maa oli etnisesti Euroopan homogeenisempiä. Noin 87,7 prosenttia maan asukkaista oli etnisesti virolaisia. Ensimmäisinä vuosina vasemmistopuolueet olivat vaalikannatukseltaan maan suurimpia puolueita. Osittain lyhyestä parlamentaarisesta

perinteestä johtuen hallitukset jäivät kuitenkin hyvin lyhytikäisiksi. Sisäpoliittisen epävakauden ja kommunistien vallankaappausyritysten johdosta oikeisto lisäsi kannatustaan 30-luvulle tultaessa. Tämän kehityksen myötä Viro alkoi lähentyä ulkopoliittisesti Saksaa. Sisäpoliittista epävakautta lisäsi 1930-luvun globaali talouslama, joka aiheutti työttömyyttä ja maataloustuotteiden menekkiongelmia. Viron teollisuus kasvoi maailmansotien välisinä vuosina noin 6,6 prosenttia vuodessa, mutta maa säilyi silti maatalousvaltaisena. (Zetterberg 2007, 518–540.)

Viron valtiollinen tulevaisuus sinetöitiin elokuussa 1939, jolloin Neuvostoliitto ja Natsi-Saksa solmivat Molotov-Ribbentrop-sopimuksen (Nieminen & Remes 2003, 62). Sopimuksen lisäpöytäkirjassa maat sopivat etupiirijaosta, jossa Viro kuului Neuvostoliiton etupiiriin. Sopimus oli osa suurvaltojen valmistautumista toiseen maailmansotaan (Zetterberg 2007, 609–615). Viron osalta edessä oli ensin tukikohtien luovuttaminen Neuvostoliiton käyttöön ja seuraavaksi kesäkuussa 1940 toteutettu valtaus, jossa neuvostojoukot marssivat Viroon (Nieminen & Remes 2003, 62). Valtaus viimeisteltiin lavastetussa riigivolikogun kokouksessa, jossa Neuvostoliitolle myötämieliset kansanedustajat päättivät, että Viro julistetaan sosialistiseksi neuvostotasavallaksi ja valtio tekee ehdotuksen Viron liittämisestä osaksi Neuvostoliittoa (Zetterberg 2007, 626–628).

Muutoksen jälkeen kommunistisesta puolueesta tuli Neuvosto-Viron ainoa sallittu puolue ja massa toteutettiin nopeassa tahdissa merkittävä sosialisointiohjelma. Suurteollisuus, yli 30 hehtaarin maatilat ja rahalaitokset kansallistettiin (Zetterberg 2007, 636–642). Neuvostovalta jäi kuitenkin tällä erää lyhyeksi. Saksa hyökkäsi Neuvostoliittoon 22. kesäkuuta 1941 ja valtasi Viron saman vuoden elokuussa (Nieminen & Remes 2003, 62). Natsi-Saksan miehitys kesti hieman yli kolme vuotta ja 22. syyskuuta 1944 puna-armeija valtasi Tallinnan vetäytyneiltä saksalaisjoukoilta. Valta vaihtui niin nopeasti, että Viron itsenäistymiselle ei jäänyt aikaa. (Zetterberg 2007, 644–650.)

Puna-armeijan myötä neuvostojärjestelmä palautettiin Viroon. Neuvostoliitto ryhtyi toimiin Viron elinkeinorakenteen siirtämiseksi maataloudesta kohti raskasta teollisuutta. Teollistaminen vaati lisää työvoimaa, mikä tarkoitti vierastyöläisten siirtoa Viroon muista neuvostotasavalloista. Osittain nämä väestönsiirrot palvelivat myös

Neuvostoliiton yleistä yhtenäistämispolitiikkaa. Vuosina 1945 – 1989 etnisten virolaisten osuus maan väkiluvusta laski 95 prosentista 61,5 prosenttiin (Zetterberg 2007, 689). Yhtenäistämispolitiikasta huolimatta Viro säilyi Neuvostoliiton reuna-alueena hieman järjestelmän ulkopuolella. Esimerkiksi kommunistisen puolueen jäsenmäärä säilyi neuvostomittapuulla mitattuna matalana. Osittain virolaisten matala puolueaktiivisuus selittyi virolaisten ja maahan muuttaneiden venäläisten välisellä jännitteellä. Maassa koettiin laajasti, että Viron kommunistinen puolue keskittyi enemmän maahantulijoiden aseman kohentamiseen kuin syntyperäisten virolaisten etujen ajamiseen (Zetterberg 1995, 139).

Syntyperäisten virolaisten ja maahantulijoiden välisen juovan lisäksi Virossa vaikutti yleinen neuvostoyhteiskunnan piirre yhteiskunnallisista kerroksista. Ylimmän yhteiskunnallisen kerroksen muodosti valtiollista, taloudellista ja ideologista valtaa käyttävä puolue-eliitti. Eliitin vastakohtana oli marginaali, joka muodostui rikollisista ja työtulojen ulkopuolella elävistä mustanpörssin kauppiaista sekä alkoholisteista. Näiden kahden kerroksen välissä oli yhteiskunnan keskikerrostuma, joka muodosti neuvostoyhteiskunnan suuren enemmistön. Keskikerrostumassa resurssit jakautuivat tasaisesti, mutta eliitti ja marginaali olivat tämän tasajaon ulkopuolella. Virossa etninen tausta ja kerrostumat yhdistyivät niin, että eliittikerroksessa muista neuvostotasavalloista tulleet henkilöt olivat selvästi yliedustettuina. (Tulva 1995, 43–44.)

Neuvostoliitossa Stalinin kuolemaa ja Nikita Hruštšovin valintaa puoluejohtajaksi seurannut suojasää vaihtui vuonna 1966 pysähtyneisyyden ajaksi Leonid Breznevinkin syrjäyttäessä Hruštšovin (Nieminen & Remes 2003, 65). Suojasään aikana Virossa ja muualla Neuvostoliitossa herännyt optimismi vaihtui pysähtyneisyyden myötä pessimismiksi. Virossa pysähtyneisyyden aika näkyi elintason laskuna ja venäjänkielen vaikutusvallan lisääntymisenä (Zetterberg 1995, 139).

Leonid Breznevinkin jälkeen Neuvostoliitolla oli kaksi lyhytaikaista ja huonokuntoista puoluejohtajaa – Juri Andropov ja Konstantin Tsernenko, joita maaliskuussa 1985 seurasi uuden polven Mihail Gorbatšov (Zetterberg 2007, 718). Gorbatšov asetti yhteiskunnallisiksi tavoitteiksi uudistamispolitiikan, perestroikan ja uudenlaisen avoimuuden, glasnostin. Kolmekymmeneksi vuodeksi padottu muutostarve teki

suunnanmuutoksen ja yhteiskunnan suunnitelmallisen kehittämisen kuitenkin hyvin vaikeaksi. Yhteiskunnan liberalisoituminen ja arvostelumahdollisuuksien lisääntyminen alkoivat jäytää kommunistisen puolueen yksinvaltaan perustuvaa järjestelmää.

Muutos näkyi voimakkaasti myös Virossa. Huhtikuussa 1988 Viron luovien alojen liitot pitivät yhteiskokouksen, jossa neuvostojohtoa arvosteltiin avoimesti. Itsenäisyyttä tavoittelevan Viron merkittävä voimannäyte oli syyskuussa 1988 järjestetty suurtilaisuus, johon osallistui noin 300 000 henkeä. Liikehännän ja siihen tiiviisti liittyneen myötä laululiikkeen myötä, käsite Viron laulavasta vallankumouksesta sai alkunsa. (Zetterberg 1995, 143–144)

Viron yhteiskunnallinen tilanne kehittyi niin, että vuoden 1989 loppupuolella Viron kansanrintama asetti tavoitteeksi maan itsenäisyyden. Maaliskuussa 1991 maassa järjestettiin kansanäänestys, jossa 78 prosenttia äänestäneistä antoi tukensa itsenäisyydelle (Zetterberg 1995, 144). Lopullisen mahdollisuuden itsenäisyyteen tarjosi vanhoillisten voimien vallankaappausyritys Moskovassa elokuussa 1991. Vallankaappaus kukistettiin, mutta reaktiona epäselvälle tilanteelle Viron korkein neuvosto teki 20. elokuuta päätöksen Viron valtiollisesta itsenäisyydestä. Ensimmäisenä Viron itsenäisyyden tunnustivat Islanti ja Liettua, joita seurasi muiden maiden joukossa Boris Jeltsinin johtama Venäjä. Tapahtumasarjan seurauksena virolaiset aloittivat itsenäisen valtion rakentamisen jo toista kertaa samalla vuosisadalla (Nieminen & Remes 2003, 67).

Viro itsenäistyi suuren kansallisen hurmoksen vallitessa. Hurmoksen jälkeen käytännön yhteiskunnallinen elämä osoittautui kuitenkin hankalaksi. Ison ongelman muodosti muun muassa kansalaisuuskyseminen. Noin kolmanneksen maan asukkaista muodostivat neuvostoaikana muista neuvostotasavalloista muuttaneet henkilöt. Viron korkein neuvosto ratkaisi kansalaisuuskysemyksen palauttamalla pääpiirteittäin voimaan vuoden 1938 kansalaisuuslain. Lain mukaan Viron kansalaisuuden saivat automaattisesti henkilöt, jotka kesäkuussa 1940 olivat Viron kansalaisia, sekä heidän jälkeläisensä (Estonian Ministry of Foreign Affairs 2009, 1-3). Käytännössä lakimuutos tarkoitti sitä, että maahan jäi merkittävän iso venäläisvähemmistö ilman täysiä kansalaisuusosoikeuksia. Ulkopolitiikassa Viron tavoite oli itsenäisyyden turvaaminen ja

länsi-integraatio. Nämä tavoitteet Viro saavutti liittymällä sekä Euroopan unionin, että Pohjois-Atlantin liitto Naton jäseneksi (Goetz 2005, 260).

Yhteiskunnallisen muutoksen sosiaalinen hinta oli merkittävä. Kaikista vaikeuksista huolimatta Viron elintaso oli neuvostoaikana ollut yksi neuvostotasavaltojen korkeimpia (Tulva 1995, 66). Tämä osaltaan lisäsi muutoksen jyrkkyyttä. Itsenäistymisen seurauksena vuoden 1991 kuluessa esimerkiksi elintarvikkeiden hinnat yli seitsemänkertaistuivat (Zetterberg 2007, 736). Kun sosialismin täystyöllisyyteen perustuva politiikka korvattiin markkinataloudella, ilmestyi työttömyys uutena ilmiönä virolaiseen yhteiskuntaan. Kovaa muutosvauhtia korosti se, että Viro omaksui uudistuspolitiikassa mallimaan aseman (Offe 1996). Yhteiskunnallinen muutos, yksityistäminen ja sosialistisen yhteiskuntamallin purkaminen ajettiin maassa mahdollisimman nopeasti läpi.

Uudelleen itsenäistyneen Viron asukkaiden toimeentuloon ja hyvinvointiin vaikutti merkittävästi myös omaksuttu liberaali palkkapolitiikka, heikko ammattiyhdistyliike ja yleissitovien työehtosopimusten puute (Kadolin 1997, 8). Tämä vauhditti merkittävästi yhteiskunnan polarisoitumista ja tulonjaon eriarvoistumista. Tulonjakoon vaikutti myös progressiivisen verotuksen korvaaminen hyvätuloisia suosivalla suhteellisella tasaverolla (Tulva 1995, 99).

Viron historiallisten käännteiden lopputuloksena syntyi monisärmäinen itsenäinen valtio, joka on sekä Euroopan unionin että Naton jäsen. Maalla on hankala geopoliittinen asema idän ja lännen välissä sekä kompleksinen suhde itäiseen naapurimaahan Venäjään. Maassa vaikuttaa rinnakkain neuvostomallin sosialistinen perinne ja reaalisosialismin pettymyksistä seurannut vahva markkinausko. Merkittävän yhteiskunnallisen ristiriitaisuuden muodostaa myös venäläisvähemmistö, jonka kansalaisuuskyseminen on edelleen osittain ratkaisematta.

2.2 Viron sosiaalipoliittinen järjestelmä

2.2.1 Sosialistinen hyvinvointivaltio

Kysymys sosialistiseen talousjärjestelmään kuuluvasta hyvinvointivaltiosta on hyvin monimutkainen. Sosiaalipoliittinen hyvinvointivaltiotutkimus on keskittynyt pääsääntöisesti läntisten markkinatalousmaiden tutkimiseen ja siksi täysin erilaiseen talousjärjestelmään kuuluvia valtioita on vaikea luokitella perinteisiin typologioihin. Esimerkiksi Esping-Andersenin (1990) klassikon asemaan noussut regiimiteoria ei ota huomioon sosialistisia valtioita. Esping-Andersen jaottelee teoriassa tarkastelemansa maat tarveharkintaiseen liberaaliin, ammattiryhmittäin jakautuneeseen konservatiiviseen sekä laaja-alaiseen sosiaalidemokraattiseen regiimiin, ja käsittelee sosialistiset valtiot välihuomautuksella. Periaatteellisen eron lisäksi sosialistisen hyvinvointivaltion tutkimusta vaikeuttaa se, että vertailukelpoista ja täysin luotettavaa tilastotietoa ei ole olemassa tarkastelumaista sosialistiselta ajalta.

Mishra (1977) on jaotellut Neuvostoliiton sosiaalipolitiikan kolmeen vaiheeseen. Ensimmäiselle, vallankumouksen jälkeiselle vaiheelle olivat tyypillisiä erilaiset utopistiset kokeilut ja improvisointi. Päähuomio sosiaalipolitiikassa kiinnitettiin työttömyyteen, puutteellisiin asumisoloihin ja terveydenhuoltoon. Tärkeää oli taata kaikille kansalaisille pääsy terveydenhuoltoon ja koulutus. Vallankumouksen jälkeistä vaihetta seuranneessa stalinistisessä teollistumisvaiheessa utopistisia kokeiluja vähennettiin ja lähtökohta oli byrokraattinen ja autoritäärinen suhtautuminen sosiaalipolitiikkaan, minkä perimmäinen tarkoitus oli palvella teollisuustuotantoa. Kolmannessa post-stalinistisessä vaiheessa sosiaalipalvelut yhdistettiin aikaisempaa voimakkaammin yksilöiden tarpeisiin. Ainoastaan tuotantoa palvelevasta pragmatismista palattiin takaisin kohti ideologisia päämääriä.

Mielipiteet sosialistisen hyvinvointivaltion kehittyneisyydestä vaihtelevat kummankin ääripään välillä. Osa tutkijoista on sitä mieltä, että sosialismi oli hyvinvointivaltio sanan perusteellisemmassa merkityksessä. Näkemyksen mukaan sosialismi toteutti täystyöllisyyden ja työläisten edut myös todellisuudessa, eikä vain juhlapuheissa ja vaaliohjelmassa (Kosonen 1995, 79). Toiset taas katsovat, että käytännössä sosialistisessa valtiossa ei ollut sosiaalipolitiikkaa ollenkaan (Lehtonen 1996). Todennäköisesti todellisuus löytyy jostakin näiden ääripäiden väliltä. Merkittävä ero

markkinatalouteen perustuvien hyvinvointivaltioiden ja sosialismiin pohjautuvien valtioiden välillä oli se, että sosialistisissa valtioissa poliittisen tavoitteenasettelun keskiössä oli voimakkaammin kollektiivin kuin yksilön tarpeet (Tulva 1995, 49).

Sosiaalimenojen perusteella mitattuna Itä-Euroopan sosialistiset valtiot nousivat OECD-maiden keskitasolle 1980-luvulla (Kosonen 1995, 82). Sosiaalimenoja on kuitenkin vaikea käyttää hyvinvoinnin mittarina sosialististen valtioiden kohdalla, koska varsinaisten tulonsiirtojen lisäksi kansalaisten hyvinvointia pönkitettiin myös muilla keinoilla. Eräs sosialismin kulmakiviä oli oppi täystyöllisyydestä, joka perustui perustuslakiin kirjattuihin oikeuksiin (Kosonen 1995, 84). Täystyöllisyyttä pidettiin yllä valtionyrityksille maksettavien tukien avulla, ja laajemmin tarkasteltuna myös nämä tuet voidaan katsoa sosiaalimenojen osaksi. Työttömyys estettiin näiden tukien avulla luoduilla työpaikoilla ja tämä käytäntö johti usein ”työttömyyteen työpaikoilla”. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että kaikilla ihmisillä oli työpaikka, mutta työpaikat eivät tarvinneet kaikkea heille tukien avulla ohjattua työvoimaa. Yritystukien lisäksi myös laajamittainen elintarvikkeiden ja tiettyjen kulutustavaroiden hintasubventio on mahdollista laskea osaksi sosiaalimenoja (Kosonen 1995, 87). Hintasubvention avulla hyödykkeiden hinnat pidettiin niin alhaalla, että myös pienituloisten oli mahdollista pitää yllä tyydyttävää kulutustasoa.

Hintasubvention ja täystyöllisyyden lisäksi sosialistisen hyvinvointivaltion eräs erityispiirre on tapa, jolla sosiaalivakuutus rahoitettiin. Valtiokeskeisen ajattelun mukaisesti sosiaalivakuutukset integroitiin valtion budjettiin (Kosonen 1995, 81). Tässä rahoitusmallissa sosiaaliturvamaksuilla ei ollut merkitystä. Sosiaalivakuutukseen ei länsimaista poiketen myöskään sisältynyt kytkentää vakuutettujen maksamien maksujen ja lopullisten etuuksien välillä. Maksujen sijaan maksettavan etuuden taso riippui lähes ainoastaan tehdyistä työvuosista. Työvuosien lisäksi eläkkeen tasoon vaikutti ainoastaan hyvin pienissä määrin aikaisempi palkkataso. Maksettavat etuudet olivat muodoltaan tasaetuksia, ja eri ihmisten saamien etuuksien tasojen välillä oli ainoastaan hyvin pieniä eroja (Aidukaite 2004, 61). Toisin kuin työntekijät, yritykset osallistuivat sosiaaliturvan rahoitukseen muodostamalla omia erityisiä sosiaalirahastoja. Työpaikat toimivat myös laajemmin hyvinvoinnin tuottajina. Monessa tapauksessa koulutus, terveydenhuolto, lastenhoito ja muutkin sosiaalipalvelut olivat järjestetty työpaikkakohtaisesti. Nämä ovat piirteitä, jotka on esimerkiksi Esping-Andersenin

(1990) hyvinvointivaltiojaottelussa yhdistetty korporatistis-konservatiiviseen hyvinvointivaltiomalliin.

Aiemmin mainituista korporatistisista piirteistä johtuen esimerkiksi Titmuss (1974) on omassa maajaottelussaan yhdistänyt sosialistisen hyvinvointimallin samaan kategoriaan korporatististen Saksan ja Ranskan kanssa. Esping-Andersenin (1990) jaottelun pohjalta tehdyn jatkotutkimuksen yhteydessä sosialistisen mallin on katsottu näistä piirteistä huolimatta olevan lähimpänä sosiaalidemokraattista hyvinvointimallia (Aidukaite 2004, 52). Sosialistiseen hyvinvointivaltiomalliin kuuluvat oleellisena osana kaikille ihmisryhmille ilmaiset hyvinvointipalvelut, kuten koulutus ja terveydenhuolto. Tämän lisäksi järjestelmän pitkälle viety rakenne, universaalisuus ja sosiaalisten riskien laaja valtiollinen hallinnointi ovat sosiaalidemokraattiselle regiimille tyypillisiä piirteitä. Myös sosialististen valtioiden yritystukien kautta tapahtuva työllistymisen voidaan katsoa olevan samankaltaista toimintaa kuin sosiaalidemokraattisen mallin aktiivinen työllisyyspolitiikka.

2.2.2 Siirtymävaihe

Neuvostoliiton romahdus ja Viron itsenäistyminen vuonna 1991 merkitsivät kokonaisvaltaista muutosta maan sosiaalipoliittisen järjestelmän toimintaympäristölle. Viro siirtyi nopeasti sosialismista markkinatalouteen ja kehitys kohti länsimaista demokratiaa alkoi. Siirtyminen markkinatalouteen edellytti aikaisemmin kollektiivisesti omistettujen tuotantolaitosten yksityistämistä sekä kokonaisvaltaista yhteiskunnallisen ajattelutavan muutosta. Hyvinvointivaltio koki uudessa toimintaympäristössä haasteita samanaikaisesti kahdesta eri suunnasta. Uusi poliittinen ajattelu pyrki markkinatalouteen ja irtautumaan sosialismin perinteestä, johon osin yhdistettiin myös julkisin varoin rahoitettu sosiaalipolitiikka. Samanaikaisesti siirtymätalouden vaatimat sosiaaliset uhraukset ja kustannukset asettivat sosiaalisen turvan sekä järjestelmän rahoituspohjan ankaralle koetukselle (Kosonen, 1995, 91).

Laajentuneiden poliittisten oikeuksien myötä liberaalit ja konservatiiviset puolueet syrjäyttivät kommunistisen puolueen hegemonian Viron poliittisessa kentässä. Uudet puolueet suhtautuivat melko kielteisesti sosiaalisten ongelmien kollektiiviseen

hoitamiseen ja yleisesti ottaen nähtiin, että yhteiskunnalliset etuudet tulee kohdentaa niitä eniten tarvitseville (Kosonen 1995, 91). Tämän yleisen ajattelutavan lisäksi liberaalien puolueiden keskeiseksi ratkaisuksi sosiaalisten ongelmien hoitoon nousi sosiaalipalveluiden siirtäminen markkinoiden hoidettavaksi. Konservatiiviset puolueet taas vastasivat ongelmiin korostamalla perheen merkitystä hoivan tarjoajana sekä läheisyysperiaatetta.

Uusi yhteiskunnallinen ilmiö, työttömyys, lisäsi sosiaaliturvan kysyntää merkittävästi. Kaikki siirtymätalousmaat olivat pakotettuja rakentamaan työttömyysturvajärjestelmän työttömyyden varalle. Sosialismin aikana työttömyyskysymys oli ratkaistu täystyöllisyysopin mukaisesti. Suuri haaste oli kokonaisuudessa myös se, miten täystyöllisyyden varaan rakennettu järjestelmä sopeutetaan uuteen toimintaympäristöön. Samaan aikaan kiihtyvä inflaatio nakersi järjestelmän rahoituspohjaa. Inflaatio oli seurausta yksityistämisen yhteydessä toteutetusta elintarvikkeiden hintatukien lakkauttamisesta ja hintavalvonnasta luopumisesta. Inflaatio merkitsi myös eläkkeiden ja muiden sosiaalietuuksien ostovoiman merkittävää laskua.

Markkinatalouteen siirtymisestä seurasi hyvin nopeasti kaksi merkittävää hallinnollista muutosta (Kosonen 1995, 93). Aikaisempien valtionyritysten yksityistäminen merkitsi loppua työpaikkoihin sidotulle sosiaalipolitiikalle. Yksityistetyt yritykset irtautuivat nopeasti hyvinvointipalveluiden tuotantovastuustaan. Tästä seurasi tarve radikaaliin hyvinvointipalveluiden tuotannon organisaation muutokseen. Yritysten lopetettua hyvinvointipalveluiden tuottamisen ongelmaksi muodostui tämän aukon täyttäminen. Ihmisten ostovoima ei ollut sillä tasolla, että he olisivat pystyneet toimimaan markkinaehtoisesti tuotettujen palveluiden asiakkaina. Samanaikaisesti julkista väliintuloa vaikeutti heikko valtiontaloudellinen tilanne sekä käyttöön otettu tasaverojärjestelmä (Åslund 2002, 228).

Toinen suuri muutos oli sosiaalivakuutuksen rahoituksen itsenäistäminen ja irrottaminen valtion budjetista. Muutoksen pyrkimyksenä oli järjestelmän yksityistäminen ja siirtyminen kolmpilariseen sosiaalivakuutusjärjestelmään (Aidukaite 2004, 63–65). Näistä pilareista ensimmäinen kattaa lakisääteiset sosiaaliturvajärjestelmät, jotka ovat valtion hallinnoimia ja verorahoin kustannettavia. Toinen pilari kattaa työeläkejärjestelmät ja kolmas yksityiset eläkevakuutusjärjestelmät.

2.2.3 Viron sosiaalipoliittinen nykymalli

Vaikka Viron itsenäistymisestä on kulunut jo yli 20 vuotta ja varsinainen siirtymätalous-vaihe on jo ohi, eivät siirtymätalouteen liittyvät ongelmat ole kokonaan väistyneet. Huolimatta itsenäisyyden ensivuosien suotuisasta taloudellisesta kehityksestä, esimerkiksi vuonna 2002 tehdyn tutkimuksen mukaan 49 prosenttia virolaisista oli edelleen sitä mieltä että heidän oma taloudellinen tilanteensa ei ole parantunut vuoden 1989 jälkeen (Aidukaite 2004, 18–19).

Esping-Andersenin (1990) jaottelun puitteissa useat tutkijat ovat todenneet, että Viro yhdessä muiden Baltian maiden kanssa luisui itsenäistymisen jälkeen osaksi liberaalia hyvinvointimallia (esim. Standing 1996). Tämän kehityksen nähtiin johtuvan ihmisten negatiivisista asenteista kollektiivista sosiaalisten riskien hallinnointia kohtaan ja itsenäistymisen alkuvuosien talousvaikeuksista. Viron kohdalla kysymys oikeasta regiimistä on kuitenkin monimutkaisempi (Aidukaite 2004, 83). Maa paikantuu jonnekin korporatistis-konservatiivisen ja liberaalin regiimin välimaastoon. Liberaalin yleislinjan lisäksi maan sosiaaliturvajärjestelmässä on myös universaaleja etuisuuksia, jotka eivät tyypillisesti kuulu liberaaliin regiimiin. Tämän lisäksi universaalien, vakuutusperusteisten etuuksien merkitys on suuri.

Työvoima Virossa on melko heikosti vapautettu markkinariippuvuudesta. Virossa on edelleen olemassa tulonsiirtojärjestelmät, joiden tarkoitus on suojella kansalaisia sosiaalisten riskien varalta. Järjestelmien maksutaso on kuitenkin melko matala. Järjestelmät ovat universaaleja, kaikki ihmisryhmät kattavia, mutta tukien matala taso aiheuttaa sen, että riittävän sosiaaliturvan saadakseen yksilön on turvauduttava joko markkinoiden tai perheen apuun. Yleisestä markkinauskosta huolimatta yksityisten sosiaalivakuutusten merkitys on Virossa pysynyt melko matalana. Maan sosiaaliturvajärjestelmässä on edelleen myös piirteitä, jotka ovat peräisin neuvosto-aikaisesta sosiaaliturvasta (Aidukaite 2004, 84). Tyypillistä sosiaaliturvalle on suuri peittävyys ja matala taso. Näiden piirteiden lisäksi vakuutuksiin perustuvilla hyvinvointijärjestelyillä on suuri merkitys sosiaaliturvan järjestämisessä.

2.3 Vähemmistökansallisuudet Virossa

Venäläisvähemmistön ja etnisten virolaisten suhde on lukuisista historiallisista ja kulttuurillisista syistä ollut pitkään jännitteinen. Ennen uutta itsenäistymistä vuonna 1989 Viron sosialistisen neuvostotasavallan asukkaista etnisiä virolaisia oli ainoastaan 61 prosenttia asukkaista. 31,3 prosenttia asukkaista oli etniseltä taustaltaan venäläisiä ja 3,1 prosenttia ukrainalaisia (Šalčiūtė 2014, 28). Vielä 1900-luvun alussa Viro oli ollut yksi Euroopan etnisesti yhtenäisimpiä alueita. Myöhempi etninen monimuotoisuus oli seurausta neuvostoaikaan tehdyistä väestönsiirroista, jotka osittain johtuivat maatalousvaltaisen Viron teollistamisesta ja teollisuuden työvoimantarpeesta, osittain Neuvostoliiton politiikasta jossa etnisesti yhtenäisiä alueita pyrittiin sulattamaan väestönsiirroilla tiiviimmin osaksi Neuvostoliittoa. Neuvostoaikana väestöä muutti Viroon eri neuvostotasavalloista, eivätkä kaikki muuttajat olleet etnisesti venäläisiä. Jatkossa tässä tutkimuksessa yhdistetään kaikki Viroon neuvostoaikana muuttaneet henkilöt käsitteen ”venäläisvähemmistö” alle. Tämä käytäntö on kulttuurillisesti yksinkertaistava, mutta perusteltu. Virolainen yhteiskunta on toiminut entisiä neuvostokansalaisia kohtaan hyvin venäläistävästi koko uuden itsenäisyyden ajan ja heitä on käsitelty yhteiskuntapoliittisesti yhtenä ryhmänä (Aidarov & Drechsler 2013, 105–108). Siksi tarkasteltaessa Viron yhteiskuntaa ja yhteiskuntapolitiikkaa heistä voi puhua yhtenä ihmisryhmänä.

Integraatiopolitiikka lähti liikkeelle Virossa uuden itsenäistymisen jälkeen vuonna 1991 vaikeista lähtökohdista. Venäläisvähemmistö rinnastui helposti virolaisten silmissä vanhaan järjestelmään. Venäläiset olivat neuvostovallan aikana miehittäneet valtaosan kommunistisen puolueen johtopaikoista ja heidän ammattiasemansa oli ollut virolaisia vahvempi. Itsenäistymisprosessi oli vaatinut onnistuakseen kansallisen identiteetin vahvistamista ja kansallista hurmosta. Tähän sopi huonosti se, että lähes kolmannes alueen asukkaista oli taustaltaan venäläisiä. (Heidmeds & Lauristin 2002, 24–25.)

Kielteiset asenteet venäläisvähemmistöä kohtaan heijastuivat myös käytännön politiikassa. Vuosina 1992–1996 Virossa ei ollut olemassa minkäänlaista virallista poliittista ohjelmaa, joka olisi käsitellyt venäläisvähemmistöä. Asiaan liittyvä hiljaisuus aiheutti venäläisvähemmistön keskuudessa epävarmuutta ja pelkoa siitä, että hiljaisuutta seuraa suoria tai epäsuoria karkotustoimenpiteitä. Selvitysten mukaan passiivisuus

johtui kuitenkin enemmän epätietoisuudesta kuin vihamielisyydestä. Uudelleen itsenäistyneellä valtiolla oli myös paljon muita avoimia kysymyksiä, ja Viron poliittisen eliitin keskuudessa ei ollut selvää näkemystä siitä miten kansalaisuuskysymys tulisi ratkaista. Ensimmäinen virallinen politiikkaohjelma vähemmistöä koskien säädettiin vuonna 1998. Tuolloin tavoitteeksi asetettiin integraation tukeminen. Aktivoituminen integraatiopolitiikassa oli osa laajempaa poliittista kehitystä Virossa. Maa tavoitteli Euroopan unionin jäsenyyttä ja toimiva integraatiopolitiikka oli yksi EU-jäsenyyssprosessin alkamisen edellytyksistä. (Heidmeds & Lauristin 2002, 24–25.)

Kansalaisuuksia ja uusia passeja Viron valtio ryhtyi myöntämään heti uuden itsenäistymisen jälkeen. Kolmen ensimmäisen itsenäisyysvuoden aikana uuden valtion kansalaisuus myönnettiin lähes kaikille henkilöille, joilla oli ollut Viron kansalaisuus vuonna 1940, sekä heidän jälkeläisilleen. Vuonna 1996 Viro alkoi myöntää muukalaispasseja henkilöille, jotka olivat aikaisemmin olleet Neuvostoliiton kansalaisia, mutta eivät täyttäneet suoraan Viron kansalaisuusehtoja. Ainakin retorisesti kyseessä oli mahdollisuus harkinta-aikaan sen suhteen, minkä maan kansalaisuuden henkilöt haluavat ottaa vastaan. Samaan aikaan merkittävälle osalle Virossa pysyvästi asuvista entisistä neuvotokansalaisista myönnettiin uuden Venäjän valtion kansalaisuus. Entisten neuvotokansalaisten oli mahdollista saada Viron kansalaisuus myös kansalaisuuskokeen kautta. Kansalaisuuskokeessa kansalaisuus oli mahdollista myöntää henkilölle, joka oli asunut Virossa lähintään viisi vuotta, läpäisi kielikokeen sekä tunsivat Viron perustuslain. Kansalaisuuskokeen kautta Viron kansalaisuuden sai merkittävä määrä ihmisiä. Kansalaisuuskokeen läpäisseiden henkilöiden määrä vuosittain on esitetty taulukossa yksi. (Estonian Ministry of Foreign Affairs 2009, 1-3.)

Osalle vakituisista Viron asukkaista tilapäiseksi tarkoitettu muukalaispassin käyttö ja kansalaisuuden puuttuminen muodostui pysyväksi asiantilaksi. Vuonna 2005 tehdyn selvityksen mukaan valtaosa muukalaispassin haltijoista halusi kuitenkin saada Viron kansalaisuuden. Vastaajista 61 prosenttia piti ensisijaisena Viron kansalaisuutta, 13 prosenttia halusi Venäjän kansalaisuuden, kuusi prosenttia jonkin muun maan kansalaisuuden ja 17 prosenttia ei ollut kiinnostunut asiasta (Estonian Ministry of Foreign Affairs 2009, 2). Asenteellisten seikkojen lisäksi keskeinen syy kansalaisuuden puutteelle on riittämätön kielitaito. Viron valtion myöhemmin aloittamista tukitoimista huolimatta venäläisvähemmistön kielellinen lähtökohta on vaikea, sillä vuonna 1991

ainoastaan 13 prosenttia Virossa asuvista henkilöistä, joiden äidinkieli oli venäjä, puhui sujuvaa viroa (Smith 2003, 1). Osittain tämä selittyy sillä, että merkittävä osa venäläisvähemmistöstä asuu Tallinnan lisäksi alueilla, joissa venäjänkielisten asukkaiden määrä on korkea. Monessa tapauksessa kansalaisuuden puute yhdistyy kielelliseen umpioitumiseen.

TAULUKKO 1. Kansalaisuuskokeen kautta Viron kansalaisuuden saaneiden ihmisten lukumäärä vuosittain (Estonian Ministry of Foreign Affairs 2009, 2).

Vuosi	Myönnettyjen kansalaisuuksien lukumäärä	Vuosi	Myönnettyjen kansalaisuuksien lukumäärä
1992	5421	2001	3090
1993	20370	2002	4091
1994	22474	2003	3706
1995	16674	2004	6523
1996	22773	2005	7072
1997	8124	2006	4753
1998	9969	2007	4228
1999	4534	2008	2124
2000	3425	2009	1232

Vuoden 1992 lähtötilanne oli se, että Virossa pysyvästi asuvista henkilöistä noin 32 prosenttia oli vailla kansalaisuutta. Ajan ja osin Viron valtion tukitoimien avulla osuus väheni niin, että 2003 ilman kansalaisuutta oli kaksitoista prosenttia ja vuonna 2009 7,5 prosenttia asukkaista. Vaikean alun jälkeen valtion rooli asiassa on muuttunut aktiivisemmaksi ja 2000-luvulla kansalaisuuskokeen ehtoja on kevennetty. Osittain tähän asenteeseen on vaikuttanut Euroopan unionin asiaan liittyvät suositukset. Tästä huolimatta ilman kansalaisuutta olevat henkilöt muodostavat edelleen Virossa merkittävän ryhmän. Tämän ryhmän toimintaoikeuksia on merkittävästi rajattu. He voivat esimerkiksi äänestää paikallisvaaleissa, mutta valtakunnallisissa vaaleissa ja europarlamenttivaaleissa heillä ei ole äänioikeutta. Virossa vakituisesti asuvien henkilöiden kansalaisuusjakauma on tarkemmin esitelty taulukossa kaksi. (Estonian Ministry of Foreign Affairs 2009, 2.)

Kansallisuusprosessin lopputuloksena Virossa asuu pysyvästi ilman kansalaisuutta olevien henkilöiden lisäksi myös yli 92 000 Venäjän kansalaista. Viron valtion toimien lisäksi heidän kotoutumiseensa vaikuttaa myös Venäjän ulkopoliittika. Viimevuosina

Venäjä on terästännyt merkittävästi toimiaan ja ottanut voimakkaasti kantaa naapurivaltioidensa asioihin sillä perusteella, että toimien tarkoitus on suojella Venäjän kansalaisia naapurimaissa. Ääriesimerkki tästä interventiopolitiikasta on Itä-Ukrainan kriisi. Siinä Venäjä on vähintään epäsuorasti osallistunut Ukrainassa olevaan konfliktiin, jossa separatistinen liikehdintä on luonteeltaan lähellä sisällissotaa (Sestanovich 2014, 172). Viron osalta vastaava, joskin lievempi tapahtui vuonna 2007. Tuolloin Viron miehitystä ylistävän Pronssisoturi-patsaan siirto aiheutti laajat mellakat, joihin osallistui pääsääntöisesti venäläisvähemmistöön kuuluvia Viron asukkaita (Lassila 2011, 266). Myös tuolloin Venäjä otti tapahtumiin voimakkaasti kantaa. Tämä ulkopoliittinen uhka saattaa koventaa etnisten virolaisten asenteita venäläisvähemmistöä kohtaan ja heikentää Viron yhteiskunnallista koheesiota. Virossa vakituisesti asuvien henkilöiden tarkempi kansallisuuskajauma on esitelty taulukossa kaksi.

TAULUKKO 2. Virossa vakituisesti asuvat asukkaat kansalaisuuden mukaan lajiteltuna lokakuussa 2014 (Estonian Ministry of the Interior 2014).

Kansalaisuus	Lukumäärä	Prosenttiosuus
Koko maan asukasluvu	1 351 117	100 %
Virossa asuvat Viron kansalaiset	1 144 001	84,67 %
Venäjä	92 553	6,85 %
Ilman kansalaisuutta	86 060	6,37 %
Suomi	6 112	0,45 %
Ukraina	6 052	0,44 %
Latvia	3 478	0,25 %
Saksa	2 204	0,16 %
Liettua	2 046	0,15 %
Valko-Venäjä	1 593	0,11 %

3. Hyvinvointi ilmiönä ja teoreettisena käsitteenä

Hyvinvoinnin käsitteen nostivat keskeiseksi poliittiseksi ja yhteiskuntafilosofiseksi käsitteeksi ensimmäisinä klassiset utilitaristit. Ajattelutavassa yhteinen hyvä yhdistettiin yksityisten kansalaisten hyvinvointiin, ja kaikkien yhteiskunnan jäsenten katsottiin olevan potentiaalisesti yhtä merkittäviä. Utilitaristiselle ajattelutavalle hyvinvoinnin kokonaismäärän arviointi muodosti luotettavan keinon arvioida päätöksentekoa. Jos päätös ei millään osoitettavalla tavalla lisännyt yksilöiden

hyvinvointia, se ei voinut myöskään olla yleisen edun mukainen (Lagerspets 2011, 80–81).

Osin utilitaristisen hyvinvointinäkömyksen pohjalle filosofi A. J. Ayer (1966) rakensi halu- eli preferenssiteorian. Teoria lähtee liikkeelle yksilöiden haluista, ja sen mukaan yhteiskunnan tulee pyrkiä tuottamaan mahdollisimman monelle yksilölle mahdollisimman paljon sitä, mitä he haluavat. Teoria ottaa huomioon sen, että ihmisten tarpeet ovat osin subjektiivisia ja siksi on luontevaa, että yksilöt tahtovat toisistaan poikkeavia asioita. Teoria on ollut suosittu erityisesti taloustieteen parissa, koska yksilöiden halujen katsotaan olevan pääteltävissä ihmisten valinnoista. Tämä tekee hyvinvoinnin tutkimisen empiirisin keinoin mahdolliseksi. Teoriaan liittyy myös runsaasti heikkouksia. Ihmiset haluavat usein asioita, jotka eivät liity millään tavalla heidän hyvinvointiinsa. Ongelmallista on myös se, että teorian logiikan mukaan ihmisten hyvinvointi kasvaa jos he eivät tule tietoisiksi omien halujensa tyydyttämisestä. Lisäksi ajattelu sisältää kehäpäätelmän vaaran. Jos jokin asia lisää yksilön hyvinvointia, on yksilöllä peruste haluta asiaa ja toimia halujensa mukaisesti. Jos hyvinvointi lopulta merkitsee vain halujen tyydyttämistä, lopputulema on ajatuskulku, jossa yksilön halu toimii itse lopullisena perusteena sille mitä tämä haluaa. (Lagerspets 2011, 88–90).

Idealisoidun haluteorian versiot pyrkivät ottamaan huomioon alkuperäiseen halu- ja preferenssiteoriaan kohdistetun kritiikin. Idealisoidun mallin mukaan halun tyydyttyminen voi lisätä yksilön hyvinvointia vain, jos yksilö itse tulee tietoiseksi halunsa tyydyttämisestä. Teoria myös korostaa sitä että vain olennaisesti yksilöön itseensä kohdistuvat halut voivat vaikuttaa tämän hyvinvointiin. Olennaista idealisoidulle haluteorialle on myös se, että hyvinvointia ei voi määrittellä sattumanvaraisten yksilön halujen tyydyttymisen kautta, vaan hyvinvointi tulee määrittellä yksilön rationaalisten halujen kautta. Kiteytettynä teorian perusteella hyvinvointi on niiden tarpeiden tyydyttämistä, joita rationaalisella yksilöllä on. Teorian heikkous on kuitenkin se, että siitä puuttuvat näkemykset siitä, mikä varsinaisesti on yksilön hyvinvointiin vaikuttava asia sekä siitä, miksi ihmiset rationaalisesti haluavat juuri tiettyjä asioita. Viimekädessä halut ovat ainakin osittain luonteeltaan objektiivisia, ja siksi niitä on melko mahdotonta kiteyttää rationaalisiksi tarpeiksi. (Lagerspets 2011, 92–95).

Kolmannen hyvinvointikäsitysten ryhmän muodostavat objektivistiset hyvinvointiteoriat, joista käytetyimpiä ovat erilaiset tarveteoriat. Teorian mukaan ei ole olemassa ainoastaan yhtä halujen tyyppiä, ja tarpeet ovat perusluonteeltaan objektiivisia. Tarpeet ovat objektiivisia siinä mielessä, että ne ovat käsitteellisesti riippumattomia siitä, miten yksilö niihin suhtautuu. Lisäksi niistä voi myös erehtyä. Yksilö voi myös haluta eri asioita, joita hän todellisuudessa tarvitsee. Tyypillisesti objektivistisissä hyvinvointiteorioissa esitellään luetteloita hyvinvoinnille välttämättömistä tekijöistä. Välttämättömiä tekijöitä voivat olla esimerkiksi perustarpeiden tyydyttäminen (ravinto, vesi, puhdas ilma), tieto ja terveys, autonomia tai vapaus, hyvät ihmissuhteet (rakkaus, läheisyys), arvostus, hyvä ympäristö sekä itsensä toteuttaminen. (Lagerspets 2011, 92–95.)

Vaikka useimmat tutkijat ovat valmiita myöntämään, että objektivistisen hyvinvointikäsitteen listaamat asiat vaikuttavat hyvinvointiin, on teoriassa myös omat ongelmansa. Ei ole selvää miten teoria suhtautuu yksilöön, joka ei koe tarvitsevansa lueteltuja asioita, esimerkiksi elämäkatsomuksen tai uskonnollisen vakaumuksen takia. Näkökantaa myös kritisoidaan hyvinvointipaternalismin takia. Jos jokin asia objektivistisen mittauksen perusteella lisää yksilön hyvinvointia, se voidaan pakottaa henkilölle siitä huolimatta, mitä mieltä yksilö itse on kyseisestä tarpeesta. Omat ongelmansa aiheuttavat myös hyvinvoinnin vertailtavuus ja eri suureiden saamat painoarvot. Teorian soveltamiseen liittyvistä haasteista huolimatta objektivistiset teoriat muodostavat hyvinvointitutkimuksen päälinjan. Esimerkiksi Erik Allardtin (1976) loving-having-being –jaotteluun perustuva hyvinvointiteoria on luonteeltaan objektivistinen. (Lagerspets 2011, 92–95.)

3.1 Hyvinvointi tutkimuskohteena

Hyvinvointi-käsitteeseen ja hyvinvoinnin mittaamiseen liittyen on julkaistu runsaasti tutkimusmateriaalia. Hyvinvointitutkimuksen nimellä toimiva tutkimussuunta syntyi alun perin 1960- ja 1970-luvuilla. Taustalla tutkimussuunnan synnyssä oli kohonnut elintaso ja toisaalta tilastollisten tutkimusmenetelmien kehittyminen (Kainulainen 2011, 142). Kysymys hyvinvointitutkimuksesta on myös moniulotteinen, koska lavasti

tulkittuna kaikki yhteiskunta- ja taloustieteellinen tutkimus käsittelee hyvinvointiin liittyviä kysymyksiä. Yhteiskuntatieteellinen hyvinvointitutkimus kuitenkin erotetaan muusta tutkimuskentästä tutkimukseksi, joka tutkii systemaattisesti mitä hyvä elämä on, ja joka pyrkii mittaamaan sitä kokonaisvaltaisella tavalla (Simpura & Uusitalo 2011, 106).

Eri tutkimusten painotukset, tavoitteet ja näkökulmat vaihtelevat, mutta yhteistä lähes kaikelle hyvinvointiin liittyvälle tutkimukselle on tarve mitata viimekädessä monipuolista ja osin abstraktia asiaa. Jotta mittaaminen ja tutkiminen ovat mahdollisia, hyvinvoinnin käsite pitää purkaa. Hyvinvoinnin käsitteellisestä lähtökohdasta riippumatta tulee huomioida, että hyvinvointi tutkimuskohteena on usein luonteeltaan normatiivista. Tutkimuksen yhteydessä on tärkeä kysyä missä määrin vähintään piilotavoitteena on hyvän määrittely, ja missä määrin huomio kohdistuu hyvän elämän institutionaalisiin edellytyksiin (Saari 2011a, 12).

Hyvinvointitutkimuksen kentästä on eroteltavissa ainakin kuusi erilaista tutkimusperinnettä. Hyvinvoinnin taloustiede on teknisesti kehittynyt tutkimushaara, jonka puitteissa tarkastellaan hyvinvointia yksilön mieltymysten avulla. Lähtöoletus on se, että yksilö valitsee olemassa olevista vaihtoehdoista itselleen parhaan, ja hyvinvointia on mahdollista tutkia tarkastelemalla tehtyjä valintoja. Taloudellinen vaurastuminen lisää valinnan mahdollisuuksia ja sitä kautta hyvinvointia. Uudemmassa tutkimuksessa keskiöön on nostettu valinnanmahdollisuuksien lisääntyminen keinona nostaa hyvinvointia. Keskeiset puute teoriassa on se, että yksilöllä on usein puutteelliset tiedot valintansa seurauksista. Lisäksi valintoja rajoittavat myös useat muut tekijät, kuin pelkkä tiedon tai varallisuuden puute. Makrotasoinen elintasotutkimus tarjoaa hyvin toisenlaisen lähestymistavan hyvinvointiin. Siinä hyvinvointi nähdään objektiivisena tekijänä, jota tarkastellaan usean indikaattorin muodostaman mittariston avulla. Brittiläisen sosiaalipoliittisen tutkimuksen traditiossa taas yksilön hallussa olevat resurssit nähdään paljon laajemmin. Rahan lisäksi resursseihin lasketaan mm. sosiaaliset suhteet ja turvallisuus. Elämäntyyli- ja elämäntapatutkimus on lähtökohdiltaan lähempänä sosiologiaa kuin taloustiedettä. Tässä tutkimusperinteessä tarkastellaan yksilön elämäkokonaisuutta. Tutkimustavalle tyypillisiä metodeja ovat erilaiset kyselytutkimukset. Elämäntyyli- ja elämäntapatutkimusta lähellä on myös elämänlaatututkimus, joka päälinjastaan riippuen joko kokee hyvinvoinnin subjektiiviseksi käsitteeksi tai korostaa

tarpeita, jotka ymmärretään osittain objektiivisina asioina. (Simpura & Uusitalo 2011, 107–112.)

Pohjoismainen hyvinvointitutkimus, jonka perinteeseen esimerkiksi Erik Allardtin (1976) hyvinvointiteoria kiinnittyy, on ottanut lähtökohdikseen makrotasoisien elintasotutkimuksen sekä brittiläisen resurssikeskeisyyttä korostavan sosiaalitutkimuksen. Tyypillistä pohjoismaiselle hyvinvointitutkimukselle on se, että hyvinvointi nähdään moniulotteisena ilmiönä, jota ei voi muuttaa yksittäiseksi tilastolliseksi tunnusluvuksi. Eri hyvinvoinnin osatekijöille tarvitaan omat mittarit, jotka rakentuvat yksilön omista havainnoista riippumattomiksi objektiivisiksi suureiksi. Lähtökohtaisesti hyvinvoinnin myös nähdään pohjautuvan yksilön käytettävissä oleviin resursseihin, ja yksilön katsotaan olevan aktiivinen toimija. Olennaista pohjoismaiselle hyvinvointitutkimukselle on myös se, että tutkimuksen avulla on tavoiteltu tietoa, joka on sovellettavissa käytännön politiikanteon apuvälineeksi. Lisäksi huomio on keskittynyt enemmän pahoinvointiin kuin hyvinvointiin. (Simpura & Uusitalo 2011, 107–112.)

3.2 Hyvinvointitutkimuksen jakolinjat

Monitieteelliseen hyvinvointitutkimuksen kenttään liittyy useita jakolinjoja, jotka jaottelevat niitä lähtökohtia, joista ilmiötä tutkitaan. Juho Saari (2011b, 34–38) on rakentanut kahden jakolinjan ympärille nelikentän, jonka kautta on helppo erotella erilaisia tapoja tutkia hyvinvointia. Ensimmäinen jakolinja koskee tutkimuskohteen vertailtavuutta. Vertailtavuuden suhteen peruskysymys on se, missä määrin puolueeton tarkkailija voi vertailla kahden tai useamman henkilön hyvinvointia, ja voiko niin subjektiivista käsitettä kuin hyvinvointi yhteismitoittaa. Toinen jakolinja koskee tutkimuksen kohdetta. Tutkimus voidaan kohdistaa objektiivisesti mitattaviin resursseihin, tai toisaalta voidaan tutkia ihmisten kokemaa subjektiivista hyvinvointia.

TAULUKKO 3. Hyvinvointierojen vertailukelpoisuus. (Saari 2011b, 36)

	Heikko hyvinvointierojen vertailtavuus	Vahva hyvinvointierojen vertailtavuus
Matala hyvinvointierojen subjektiivisuus	1. Utilitaristinen hyvinvointikäsitys	2. Uuden onnellisuustutkimuksen hyvinvointikäsitys
Korkea hyvinvointierojen subjektiivisuus	3. Uusklassisen taloustieteen hyvinvointikäsitys	4. Resurssipohjainen hyvinvointikäsitys

Utilitaristinen hyvinvointikäsitys korostaa koettua hyvinvointia, joka useimmiten tarkoittaa hyötyä eli utiliteettiä. Suuntauksen edustajat korostavat yksilön kokemuksen ainutlaatuisuutta, mistä johtuen kokemuksia ei voi vertailla keskenään. Jokaisella yksilöllä on oma yksilöllinen näkemyksensä onnellisuudesta ja hyvästä elämästä, eikä hyvinvointia voida mitata tutkimalla yksilön käytöstä ja tällä olevia resursseja (Frey 2008, 17). Utilitaristisen hyvinvointitutkimuksen vastinpari on resurssipohjainen hyvinvointikäsitys, jossa keskitytään vertailemaan yksilöiden käytössä olevia resursseja. Tässä tutkimusperinteessä tutkimuskohteena voivat olla esimerkiksi tuloerot, käytettävissä olevat palvelut tai asuminen, joiden kautta yksilönhyvinvointia peilataan.

Taulukossa kolme esitellyssä Saaren (2011b, 36) nelikentässä rahaan ja sen kautta erilaisiin tavaroihin ja palveluihin keskittyvästä hyvinvointitutkimuksesta käytetään nimeä Uusklassisen taloustieteen hyvinvointikäsitys. Ajattelussa ihmisten arvostukset ja henkilökohtaiset mieltymykset on vakioitu, ja jokaisen yksilön katsotaan toimivan omien arvostustensa mukaan. Ajattelutavassa ei keskitytä hyvinvointierojen vertailuun eikä oteta huomioon toisten ihmisten hyvinvointia. Neljäs kategoria, onnellisuustutkimus, sen sijaan korostaa koettuun hyvinvointiin liittyvien erojen vertailukelpoisuutta. Onnellisuuden katsotaan olevan kulttuurillisesti niin yleisesti hyväksytty ilmiö, että sen tasoa on mahdollista vertailla. Empiiriset tutkimukset tukevat käsitystä siitä, että ihmiset ovat kulttuurista riippumatta melko samaa mieltä siitä, mitä onnellisuus on, ja että he pystyvät arvioimaan toisten ihmisten onnellisuutta ja vertaamaan omia kokemuksiaan muihin (Ervasti & Saari 2011, 195). Tämä tukee onnellisuustutkimuksen merkittävyyttä hyvinvointitutkimuksen kentässä.

Hyvinvointitutkimuksen painotukset ovat muuttuneet ajallisesti. 1900-luvun alussa painopiste oli erilaisissa utilitaristisissa näkökulmissa, joista siirryttiin toisen maailmansodan jälkeen kohti uusklassista tutkimusta. 1960-luvulta eteenpäin rahaan perustuva hyvinvointitutkimus pyrittiin määrittelemään uudelleen ja siirryttiin kohti erilaisia resurssipohjaisia hyvinvointikäsitteitä. 1990-luvulla uuden renessanssin kokenut onnellisuustutkimus on kulkenut muiden näkökulmien rinnalla toisen maailmansodan jälkeisistä vuosista lähtien ja viime vuosina sen merkitys on korostunut. Kokonaisuutena hyvinvointitutkimuksen luonne on monipuolistunut ja eri näkökantojen yhdisteleminen on yleistynyt. (Saari 2011b, 38–42.)

Vertailtavuuden ja subjektiivisuuden lisäksi hyvinvointitutkimuksen eri metodeja on mahdollista jaotella niiden käyttämän ihmiskuvan perusteella. Yksinkertaistettuna ihmiskuvassa on kysymys siitä, kuinka itsekäs ja omaa lyhyen ajan etuaan ajava toimija ihminen on (Saari 2011b, 51). Näkemykset ihmiskuvasta eroavat merkittävästi tiedekentässä. Erityisesti taloustieteessä on ollut vallalla Adam Smithin teoksessaan *Kansojen varallisuus* (2001) esittelemä kuva ihmisestä ja yhteiskunnasta. Smithin ajattelun mukaan markkinat toimivat ja johtavat tehokkaaseen lopputulokseen siitä huolimatta, että yksilöt ajattelevat ainoastaan omaa etuaan. Smithin ihmiskuvaa pidetään yleisesti itsekkään ja materialistisen Homo Economicuksen prototyypinä (Boyd, Bowles, Fehr & Gintis 2005, 3).

Itsekkään ihmiskuvan rinnalle tutkimuskenttään on muodostunut ajatus prososiaalisesta, eli myös toiset ihmiset positiivisesti huomioon ottavasta, ihmiskuvasta (Saari 2011b, 51). Ajatus sinällään ei ole uusi, sillä jo homo Economicuksen isä Adam Smith (1790) laajensi ihmiskuvaansa myöhemmissä teoksissaan. Puhtaan itsekeskeisyyden lisäksi Smith totesi ihmisen olevan taipuvainen tuottamaan hyvää myös muille ilman suoranaista omaa etua, ja että *sympatia* on yksi keskeinen ihmisen luonteenpiirre (Boyd, Bowles, Fehr & Gintis 2005, 3).

Tutkimuksen käyttämän ihmiskuvan ja oikeudenmukaisuuden ulottuvuuksien kautta Juho Saari (2011b, 52–55) on rakentanut mallin, joka jakaa tutkimussuunnat neljään osaan. Oikeudenmukaisuuden ulottuvuudet jakautuvat globaaleihin ja paikallisiin. Globaaleissa pyritään luomaan hyvän yhteiskunnan institutionaalinen rakenne erilaisten hypoteettisten ajatuskokeiluiden avulla, kun taas paikallisissa oikeudenmukaisen

yhteiskunnan ominaisuuksia haetaan todellisten päätöksentekotilanteiden kautta. Tämä jaottelu mahdollistaa sen, että samaan kategoriaan asetetaan sekä resurssipohjaisia, että koettuun hyvinvointiin perustuvia hyvinvointiteorioita.

TAULUKKO 4. Oikeudenmukaisuus ja ihmiskäsitys (Saari 2011b, 54)

	Itsekäs ihmiskuva	Prososiaalinen ihmiskuva
Paikallinen oikeudenmukaisuus	Vallankäyttöön ja omistusoikeuksiin perustuvat instituutiot.	Yhdessä tilannekohtaisesti sovitut instituutiot.
Globaali oikeudenmukaisuus	Kuvitteellisissa tilanteissa rakennetut täydelliset instituutiot.	Toimintakykyjen ja onnellisen elämän edistämiseen ja perustarpeiden tyydyttämiseen perustuvat instituutiot.

Paikallinen oikeudenmukaisuusteoria yhdessä itsekkään ihmiskuvan kanssa pohjaa kuvaan ihmisistä omaa etuaan tavoittelevina toimijoina ja yhteiskunnasta, jossa resurssit kohdennetaan joko eniten maksavalle tai suurimman myötätunnon herättävälle taholle. Globaalin oikeudenmukaisuusteorian ja itsekkään ihmiskuvan yhdistävät teoriat, joissa hyvinvoinnin sisällöstä päättävät itsekkäät henkilöt, jotka eivät tiedä mikä heidän asemansa yhteiskunnallisessa todellisuudessa on. Yksilöt ajavat omaa etuaan, mutta varmuuden vuoksi he ottavat päätöksissä huomioon sen, että itse joutuvat heikkoon asemaan. Paikallisen oikeudenmukaisuuden ja prososiaalisen ihmiskuvan yhdistävissä teorioissa oletetaan resurssien jaon perustuvan tietoiseen oma edun ja toisten edun yhteensovittamiseen. Tästä eroavat prososiaalisen ihmiskuvan ja globaalin otteen yhdistävät teoriat, joissa tavoitellaan kaikille yhteiskunnille yhteisiä hyveitä puolueettoman vertailun perusteella. (Saari 2011b, 53–55.)

Edellä esiteltyjen jakojen lisäksi tilastollinen empiirinen hyvinvointitutkimus voidaan jakaa myös sovellettavien aineistotyyppien perusteella kansallisiin tunnuslukuihin perustuviin makrotutkimuksiin ja kansainväliset vertailut mahdollistavia aineistoja käyttäviin mikrotutkimuksiin. Mikrotutkimuksen kenttä voidaan vielä tarkemmin jakaa kysely- ja rekisteriperusteisiin tutkimuksiin. (Saari 2011b, 62).

3.3 Hyvinvoinnin ulottuvuudet Erik Allardin mukaan

Edellä kuvattu Juho Saaren vertailtavuuteen ja subjektiivisuuteen perustuva nelikenttäjaottelu (Saari 2011b, 36) kuvaa lähinnä hyvinvointitutkimuksen puhtaaksi jalostettuja ääripäitä. Todelliset tutkimuslähestymistavat asettuvat ääripäiden väliin, ja jo pitkään hyvinvointia on tutkittu yhdistämällä eri ääripäiden näkökantoja. Moniulotteisen kuvan aikaansaamiseksi hyvinvointitutkimuksessa yhdistetään esimerkiksi utilitaristisia resurssipohjaisia ja koettuun hyvinvointiin liittyviä piirteitä. Suomessa eri mittareita yhdistävän hyvinvointitutkimuksen tunnetuin edustaja on Erik Allardtin (1976) loving-having-being – tekijöihin perustuva hyvinvointiteoria. Allardtin lähes 40 vuotta vanha teoria on ohjannut suomalaista hyvinvointitutkimusta vahvasti.

Perusotteeltaan Allardtin malli asettuu hyvinvointitutkimuksen kahden valtavirran, resurssipohjaisen hyvinvointitutkimuksen ja elämänlaatututkimuksen välimaastoon (Simpura & Uusitalo 2011, 115). Maallikkoajattelulla on helppo ymmärtää, että parhaimmillaan tällainen sijoittuminen tarjoaa laajan kuvan hankalasti määriteltävästä asiasta. Huonoimmillaan taas välimalli jää epämääräiseksi. Allardtin kriitikot ovatkin kiinnittäneet huomiota siihen, että teorian suurin heikkous on se, että se yhdistää keskenään vertailukelvottomia mittareita (Saari 2011b, 44).

Kysymyksen hyvästä yhteiskunnasta Allardt ratkaisi pohjoismaisen tutkimusperinteen mukaisesti negatiivisen vaihtoehdon kautta (Allardt 1976, 14). Hän tukeutui ruotsalaisen Sten Johanssonin aiemmin julkaistussa matalapalkkaselvityksessä tehtyyn teoretisointiin. Tutkimuksessaan Johansson (1970, 29) hylkäsi ajatuksen hyvän työelämän määrittelystä ja sen sijaan otti lähtökohdaksi työelämän negatiiviset piirteet. Toivottu asiantila ei muodosta utopiaa, vaan määrittyy sillä, että negatiiviset piirteet katoavat tai vähenevät. Yhteiskunnallisesti tavoiteltavaksi asiaksi Allardt (1976, 29) asetti väestön tarpeet ja ne arvot, joita näiden tarvepyrkimysten avulla pyritään toteuttamaan. Tämä arvotus luo myös pohjan yhteiskuntien vertailulle. Yhteiskuntien tärkein päämäärä ja yhteiskunnan toiminnan tärkein tuotos on yksilöiden hyvinvointi, jota mittaamalla yhteiskuntia on mahdollista vertailla (Allardt 1976, 68–69).

Allardtin teorian lähtökohta on objektiivisten ja subjektiivisten hyvinvointi-indikaattoreiden sekä aineettomien ja aineellisten resurssien yhdistäminen (Allardt

1976, 9). Teorian mukaan ihmistä voidaan pitää hyvinvoivana, mikäli sekä uusklassiset elinolot että utilitaristinen koettu hyvinvointi ovat hyvällä tasolla (Saari 2011b, 44). Tekemiään indikaattorivalintoja Allardt (1998, 41) perusteli sillä, että erilaiset indikaattorit suosivat erilaisia ihmisiä. Pelkät objektiiviset indikaattorit ovat usein poliitikkojen ulkopuolelta sanelemia ja ne jättävät itse henkilön ulkopuolelle. Subjektiiivisten indikaattoreiden heikkous taas johtuu siitä, että ne suosivat henkilöitä, jotka kykenevät selkeästi artikuloimaan omia toivomuksiaan.

Allardtin tutkimuksessa sekä vertailtiin eri hyvinvoinnin osa-alueiden riippuvuutta toisistaan, että vertailtiin hyvinvoinnin tasoa tarkastelumaissa. Hyvinvointi määritellään teoriassa tarve-käsitteen kautta. Yksinkertaistettuna hyvinvointi on tila, jossa yksilö saa tarpeensa tyydytettyä. Tarpeet todetaan määrittelemällä kolme asiaa: 1) Huonoja olosuhteita tai ihmisten kärsimysten syitä, 2) Ihmisten yhteiskunnallisia, varsinkin poliittisia pyrkimyksiä ja 3) Ihmisten hyviä ja huonoja olosuhteita koskevia arvostuksia (Allardt 1976, 26). Näiden tarpeentyydytysten piirteiden avulla luotiin jaottelu kolmeen perusluokkaan: Elintaso (*Having*), Yhtenäissuhteet (*Loving*) ja Itsensä toteuttamisen muodot (*Being*) (Allardt 1976, 38).

Elintaso (*Having*) muodostuu fysiologisista tarpeista. Näitä ovat muun muassa ravinto, ilma ja perustason turvallisuus. Yhtenäissuhteiden (*Loving*) osalta Allardtin peruslähtökohta on se, että yksilöllä on lähtökohtaisesti tarve kuulua sosiaalisten suhteiden kautta yhteiskunnalliseen verkkoon. Ryhmään kuuluvat perhesuhteet, rakkaus ja ystävyysuhteet. Itsensä toteuttaminen (*Being*) on kategoriana abstraktimpi. Sitä ei voi tarkastella ainoastaan tutkimalla yksilön saavutuksia. Ensisijaisesti itsensä toteuttaminen käsitetään teoriassa vieraantumisen vastakohtana. Siihen kuuluvat korvaamattomuuden tunne, arvonanto ja pohjoismaisen perinteen mukaisesti mahdollisuudet poliittiseen osallistumiseen. Kokonaisuutena nämä kolme kategoriaa tarjoavat laajan kuvan hyvinvoinnista. (Allardt 1976, 39–49.). Kolme kategoriaa muodostavat alleen kaksitoista hyvinvoinnin osatekijää. Osatekijät voidaan nähdä sekä arvoina sinänsä, että resursseina (Allardt 1976, 51). Ne toimivat samaan aikaan sekä yksilön tuotoksina, että panoksina, joilla tuotos on mahdollista saavuttaa.

TAULUKKO 5. Hyvinvoinnin osatekijät (Allardt 1995, 127)

	Objektiiviset indikaattorit	Subjektiiiset indikaattorit
Elintaso (Having)	1. Objektiiviset elintason ja sosiaalisten olosuhteiden mittarit (tulotaso, asumistaso, terveys)	4. Subjektiiiset elintaso ja elinoloja koskevat tyytymättömyyden ja tyytyväisyyden ilmaukset
Yhtenäissuhteet (Loving)	2. Objektiiviset ihmisten sosiaalisia olosuhteita koskevat mittarit (ystävien lukumäärä sekä kontaktit paikallisyhteisössä, suvussa ja järjestöelämässä)	5. Onnettomuuden ja onnellisuuden elämykset. Subjektiiiset käsitykset sosiaalisista suhteista.
Itsensä toteuttamisen muodot (Being)	3. Objektiiviset mittarit poliittisesta aktiivisuudesta, vapaa-ajanvietosta, korvaamattomuudesta työpaikalla ja järjestöelämässä. Todellinen toiminta luonnossa (puutarhanhoito, kalastus, mietiskely)	6. Subjektiiiset kokemukset vieraantumisesta ja itsensä toteuttamisesta.

Allardtın teorian merkittävin havainto on se, että resurssien ja koetun hyvinvoinnin välillä ei ole automaattista yhteyttä (Allardt 1976, 10). Tämän sijaan tuloksista löytyi muita yhteneväisyyksiä. Itsensä toteuttamisen indikaattoreilla oli kaikissa tarkastelumaissa selvästi keskenään positiiviset korrelaatiot. Elintason osatekijöistä varsinkin tuloilla oli positiivinen korrelaatio muihin elintason ja itsensä toteuttamisen osatekijöihin. Myös koulutuksen ja sosiaalisen aseman välillä vallitsi kaikkialla positiivinen yhteys. (Allardt 1976, 224–227.) Kokonaisuutena Allardtın (1976, 262) tulkinta oli se, että ei ole olemassa sellaisia resursseja, jotka muodostaisivat yksiselitteisen valtaväylän hyvinvointiin.

Taustatekijöiden selitysarvo oli Allardtın selvityksen mukaan myös vähäinen. Niiden avulla pystyttiin selittämään ainoastaan noin 30–40 prosenttia hyvinvointieroista (Allardt 1976, 272). Maantieteelliset ja alueelliset muuttujat selittivät eroja vain vähän (Allardt 1976, 280). Tätä tärkeämpänä hyvinvointierojen selittäjänä toimi henkilön luokka-asema. Luokka-aseman merkittävyyden määrittelyn kannalta on kuitenkin haastavaa paikantaa lopullinen vaikuttava tekijä. Alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvat

liikkumattomat ja sosiaalisesti vajonneet olivat tutkimuksessa keskimääräistä vähemmän koulutettuja. Tästä johtuen oli vaikeaa tulkita, kumpi on tärkeämpää: henkilön sosiaalinen liikkuvuus vai luokka, johon henkilö kuuluu (Allardt 1976, 284).

3.4 Muita tapoja tutkia ja eritellä hyvinvointia

Hyvinvointi on monisäikeinen käsite. Siksi on itsestään selvää, että erilaisia tapoja tutkia ja eritellä hyvinvointia on runsaasti. Hyvinvointitutkimukselle leimallinen piirre on monitieteellisyys, mikä on luotettavan tiedonkeräyksen kannalta erittäin hyvä asia. Tutkimalla asiaa muun muassa psykologisesta, taloustieteellisestä sekä sosiologisesta näkökulmasta saadaan monipuolisin mahdollinen lopputulos. (Saari, 2011a, 16.)

Kaikesta metodologisesta pohdinnasta ja pitkästä hyvinvointitutkimuksen perinteestä huolimatta edelleen käytetyin kansantalouden hyvinvoinnin mittari on bruttokansantuote (BKT). BKT on erittäin huono hyvinvoinnin mittari, koska sitä ei ole kehitetty hyvinvoinnin, vaan palveluiden ja tavaroiden tuotannon mittaamiseen. Lisäksi BKT jättää huomioimatta esimerkiksi tulonjaon, luonnonvarojen kulumisen ja ympäristön pilaantumisen (Hoffren & Rättö 2011, 220).

BKT:n soveltumattomuus hyvinvoinnin mittaamiseen tunnustetaan laajasti ja siksi osittain siihen perustuen on kehitetty runsaasti muita mittareita. 1980-luvulta lähtien on kehitetty esimerkiksi ympäristöarvot huomioivaa vihreää BKT:tä ja Kestävän taloudellisen hyvinvoinnin indeksiä (ISEW). Näiden mittareiden käyttö on kuitenkin jäänyt vähäiseksi. Tunnetumpi on Yhdistyneiden kansakuntien kehittämä Inhimillisen kehityksen indeksi (Human Development Index HDI). HDI:n erityispiirre on se, että siinä mitattavia suureita ei määritellä rahassa. Sen sijaan kehityksen tasoon käytetyille indikaattoreille määritellään tavoitetaso, johon tarkasteltavan maan arvoja verrataan. Mitä korkeamman arvon kohdemaalle laskettu HDI saa, sitä lähempänä tavoiteltua kehittyneisyyden tasoa maa on. Menetelmä on kehitetty pääsääntöisesti kehitysmaiden mittaamiseen. Kehittyneiden maiden tarkasteluun mittari soveltuu heikommin. (Hoffren & Rättö 2011, 220.)

Viimevuosina resursseihin ja koettuun hyvinvointiin perustuvien teorioiden väliin on luotu uusia vaihtoehtoisia tapoja tarkastella hyvinvointia. Näistä tunnetuin on Nobelvoittaja Amartya Senin (2009) luonnostelema toimintakykyteoria. Toimintakykyteoriassa hyvinvointia tarkastellaan tutkimalla ihmisten kykyä hyödyntää käytettävissä olevia resursseja omaa todellista toimintavapauttaan (*The real opportunity*) lisäävästi. Tarkastelussa todellinen toimintavapaus koostuu tekemisestä (*doings*) ja olemisesta (*beings*) (Alkire 2005, 118–122).

Hyvinvointitutkimusta tehdään runsaasti edelleen, ja myös tutkimuksen metodit ja teoria kehittyvät. Uusimmat tutkimussuuntaukset keskittyvät muun muassa yhdistelemään motivaatio-, elämänhallinta-, ja oikeudenmukaisuustutkimuksia (Saari 2011c, 354).

3.5 Sosiaalisen onnellisuuden politiikka

Edellä on kuvattu yksityiskohtaisesti erilaisia tapoja tarkastella hyvinvointia. Tutkimuskentässä on erilaisia jakolinjoja, liittyen esimerkiksi tutkimuksen ihmiskäsitykseen (Saari 2011b, 54) ja tarkastelun subjektiivisuuteen (Saari 2011b, 36). Tutkimuksellisten jakolinjojen takia hyvinvointia tarkasteltaessa on pakko tehdä valintoja ja rajauksia. Hyvinvointiteoriat ovat osin myös sidottuja aikaan ja paikkaan. Esimerkiksi aiemmin tässä tutkimuksessa esitellyn Erik Allardtin hyvinvointiteorian yhteydessä korostetaan sitä, että teoretisointi on tehty Pohjoismaisia olosuhteita silmällä pitäen, ja ajallisesti määritelty 1970-luvulle (Allardt 1976, 16–17). Laaja-alaisen käsityksen aikaansaamiseksi 2000-luvun virolaisten hyvinvoinnista on syytä käyttää Allardtin teorian sijaan teoretisointia, joka vastaa 2000-luvun yhteiskunnallista toimintaympäristöä.

Valittavan tarkastelunäkökulman ja taustateorian tulee vastata tarkastelukohteen yhteiskunnallista todellisuutta. Viron yhteiskunnalliselle kehitykselle on 2000-luvulla leimallista nopea muutos ja sosiaalipoliittisen mallin alikehittyneisyys (Standing 1996). Alikehittyneisyys ja rakenteiden puute haittaavat resurssipohjaisen tutkimuksen toteuttamista. Julkisen vallan toimia ja tulonsiirtojen vaikutuksia on vaikea tutkia yhteiskunnassa, jossa tulonsiirrot ovat hyvin niukkoja. Julkiset toimet eivät ole ainoa

hyvinvoinnin lähde. Heikko julkinen järjestelmä saa aikaan sen, että ihmiset hakevat tukea esimerkiksi markkinoilta, lähiyhteisöstä ja sukulaisilta.

Näistä lähtökohdista on mielekästä tarkastella aineellisten resurssien sijaan ihmisten subjektiivista hyvinvointia. Olennainen kysymys on se, minkälaiseksi Virossa asuvien ihmisten kokema hyvinvointi on muodostunut muutosvaiheessa. Tarkastelua on mahdollista tarkentaa käyttämällä sopivaa hyvinvointiteoriaa. Tarkoituksenmukaisen lähtökohdan tarjoaa sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka (Hiilamo & Saari 2010, 15). Teoriassa keskitytään rakenteiden sijaan ihmisten omaan toimintaan ja hyvinvoinnin katsotaan jakautuvan viiteen osa-alueeseen, jotka ovat adaptiivisuus, relatiivisuus, legitimizeetti, tasapainoisuus sekä yhteisöllisyys. Tämä lähtöoletus vastaa hyvin Viron yhteiskunnallista tilannetta, jossa julkinen hyvinvointivaltio on heikko.

Perinteisen katsontakannan mukaan suomalainen ja laajemmin läntisten teollisuusmaiden sosiaalipolitiikka on sosiaalisten riskien vastaista keskitettyä tulonjakoa (Hiilamo & Saari 2010, 14). Hyvinvointivaltion laajenemisen voi nähdä olevan prosessi, jossa yhä uusia sosiaalisia riskejä on otettu julkisen hallintajärjestelmän piiriin. Sosiaalipolitiikan ensimmäinen aalto liittyi työväenkysymyksen ratkaisemiseen. Sen jälkeen järjestelmän piiriin otettiin sairauteen, vanhemmuuteen ja lapsuuteen kuuluvat riskit. Seuravaksi luotiin asumiseen, koulutukseen ja työttömyydestä selviämiseen liittyvät riskienhallintajärjestelmät. Poliittisten perusratkaisuiden mukaan kaikissa teollisuusmaissa erilaisiin elämään liittyviin riskeihin haettiin ratkaisut joko julkisen vallan, markkinoiden tai lähiyhteisön toimesta. Toisen maailmansodan jälkeen sosiaalisten riskien hallinnointi ja tehtäväkentän kasvu näyttivät lähes vääjäämättömiltä. Esimerkiksi Harold Wilensky (1975, 41) päätyi tutkimuksessaan siihen, että julkisen sektorin koko kasvaa automaattisesti kaikissa länsimaissa teollistumisen ja ikärakenteen myötä. Maiden ideologiset erot vaikuttavat ainoastaan perusteisiin, joita laajenemisesta käytetään. Kun Viro ryhtyi itsenäistymisen jälkeen rakentamaan sosiaalipoliittista järjestelmänsä 1990-luvulla, oli yhteiskunnallinen tilanne hyvin erilainen. Täystyöllisyys, protektionismi ja vakaa taloudellinen kasvu olivat korvautuneet globaalilla kilpailulla ja epävarmuudella.

Ulrich Beckin (1992) runsaasti huomiota saaneen teorian mukaan aikaisemman modernin yhteiskunnan ja sen edistysuskon tilalle on jälkiteollisessa yhteiskunnassa

syntynyt uusi riskiyhteiskunta, jossa monimuotoiset yhteiskunnalliset riskit tulevat vastaan kaikilla elämän sektoreilla. Kollektiivinen yritys ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia ainoastaan aiheuttaa uusia riskejä. Tämä kehä saa aikaan sen, että teollisen yhteiskunnan synnyttämä hyvinvointivaltio ei toimi, ja järjestelmä kadottaa kannatusperustansa.

Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikassa tarkastelun lähtökohta eivät ole sosiaaliset riskit, vaan sosiaaliset mahdollisuudet. Teoriassa keskitytään rakenteiden sijaan ihmisten omaan toimintaan (Hiilamo & Saari 2010, 15). Ajattelutapa ei kuitenkaan tarkoita riskien hylkäämistä tai niiden yksilöllistämistä. Useiden muiden elämänpolitiikkaan ja onnellisuuteen pohjaavien tarkastelutapojen sijaan hyvinvointia ei yksilökeskeisesti individualisoida. Mallissa julkinen valta ja hyvinvointivaltio ovat olemassa ja niiden tehtävä on positiivisten mahdollisuuksien luominen. Hyvinvointipolitiikan onnistumista mitataan ihmisten positiivisten siirtymien kautta. Yksilö on toimija, mutta julkinen valta tukee yksilön toimijuutta ja onnellisuutta luomalla tälle mahdollisuuksia. Hyvinvointivaltiolla on siis yhteiskunnallinen rooli myös 2000-luvun yksilökeskeisessä maailmassa. Teorian puitteissa yksilön onnellisuuteen vaikuttavat adaptiivisuus, relatiivisuus, tasapainoisuus, sosiaalisuus ja esikuvallisuus, joita julkinen valta voi toimillaan vahvistaa (Saari 2010, 74). Tätä kautta yhteiskuntapolitiikka ja sosiaalipoliittinen järjestelmä kytkeytyvät onnellisuuteen.

Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka pyrkii vastaamaan 2000-luvun hyvinvointivaltiolle asettamiin haasteisiin sekä hyvinvointivaltion ja onnellisuuden ristiriitoihin. Hyvinvointivaltiota ja sen legitimitettiin koskee kahdesta suunnasta tuleva haaste. Toisen maailmansodan jälkeisen kultakauden hyvinvointivaltio rakennettiin hyvin pitkälti teollisuustyöväestön tarpeisiin. Yksi keskeinen tavoite oli teollisuustyöväestön ja keskiluokan välisen railon kurominen umpeen. 2000-luvulla kasvava keskiluokka ei ole enää niin kiinnostunut sosiaalisten riskien vakuuttamisesta julkisen vallan toimesta. Universaalien palveluiden sijaan keskiluokka haluaa yksilöllisiä ratkaisuja ja oman erityisyytensä huomioimista. Samaan aikaan heikossa asemassa olevan väestönosan tarve riski- ja resurssikeskeiseen politiikkaan ei ole kadonnut (Saari 2010, 75).

Kasvavien tarpeiden ja odotusten rinnalla kulkee hyvinvointivaltion rahoitus. Täystyöllisyyteen perustuvan teollisuusyhteiskunnan on korvannut globaali markkinatalous ja rakenteelliseksi muodostunut korkea työttömyysaste. Hyvinvointivaltiota koskee kaksinaishaaste, jossa samaan aikaan odotukset kasvavat ja niihin vastaaminen on entistä vaikeampaa olemassa olevien taloudellisten reunaehtoien puitteissa. Sosioekonomisessa rakenteessa on tapahtunut kolme hyvinvointivaltion toimintaan vaikuttanutta muutosta. Huipputuloiset ovat irronneet omaksi ryhmäkseen, keskiluokka ja työväenluokka ovat sulautuneet yhteen ja rakenteellinen työttömyys on luonut uuden alaluokan (Hiilamo & Saari 2010, 17). Tähän muutokseen ja sen luomiin tarpeisiin on hyvin vaikea vastata perinteisellä riskien hallintaan keskittyvällä sosiaalipolitiikalla. Tilanne on paradoksaalinen, sillä osittain kyseessä on hyvinvointivaltion itsensä luoma ongelma. Erityisesti Pohjoismaissa julkisten koulutuspalveluiden avulla on luotu mahdollisuus sosiaaliseen nousuun, joka aiheuttaa sosioekonomisia muutoksia ja yksilöiden odotusten kasvamista hyvinvointivaltiota kohtaan. Sosiaalipolitiikkaa tehdään aina ajassa ja siksi yhteiskunnallisiin muutoksiin tulee reagoida.

Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikan tavoite on säilyttää hyvinvointivaltion legitimiteetti ja vastata keskiluokan tarpeisiin. Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikan ajatus ei ole uusi. Esimerkiksi Harold Wilensky painotti klassikkoteoksessaan *The Welfare State and Equality* (1975, 116–119) hyvinvointivaltion muutoksen tarvetta. Jotta keskiluokka suostuu hyvinvointivaltion maksumieheksi, tulee hyvinvointivaltion tehdä muodonmuutos kohti laajempaa hyvinvointiyhteiskuntaa, jossa yksilölliset tarpeet, yksilöiden oma toiminta ja ympäristöasiat otetaan huomioon. Sama ajatus löytyy myös Esping-Andersenin (1990) regiimiteorian sosiaalidemokraattisen mallin taustalta. Sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion vahvuus on se, että keskiluokka on aidosti mukana julkisten palveluiden piirissä. Siksi myös keskiluokka kannattaa laajaa hyvinvointivaltiota ja on valmis rahoittamaan järjestelmän progressiivisen verotuksen kautta. Sosiaalipolitiikan rahoitus ei voi kestäväällä tavalla perustua ainoastaan solidaarisuuteen. Ihmisten tulee kokea saavansa vastinetta veroilleen. Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikan kautta on mahdollista tehdä politiikkaa, joka vastaa sekä heikossa asemassa olevien, että ylemmän keskiluokan tarpeita.

Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikan ja siihen kytkeytyvän sosiaalisen onnellisuuden politiikan tavoite on yksilöiden onnellisuuden kasvattaminen. Jo Allardtin (1976) hyvinvointitutkimus osoitti, että yksilöiden tulojen ja hyvinvoinnin tai onnellisuuden välillä ei ole suoraa tilastollista yhteyttä. Köyhätkin voivat olla onnellisia, ja toisaalta käytettävissä olevat resurssit eivät automaattisesti takaa onnea. Tämä havainto on hyvinvointivaltion kannalta ongelmallinen, sillä sitä voidaan käyttää uudelleenjakopolitiikan vastustamiseen. Tulonjakopolitiikan sijaan onnellisuutta on selitetty esimerkiksi psykologisilla ja geneettisillä tekijöillä. Karskeimpien näkökulmien mukaan hyvinvointivaltio häiritsee sosiaalisen pääoman syntyä ja säilymistä ja sitä kautta laskee ihmisten onnellisuutta (Ervasti & Saari 2011, 209). Erityisesti näin on sanottu olevan vaurastuneen väestöosan kohdalla, koska heillä hyvinvoinnin painopiste on siirtynyt resursseista kohti koettua eli subjektiivista hyvinvointia (Saari 2010, 76). Kumpaakaan ääripäätä esimerkiksi ei kuitenkaan ole näytetty kiistatta toteen. On kuitenkin selvää, että BKT:n kasvu tai sosiaalimenojen BKT-osuus eivät kumpikaan automaattisesti kasvata tai vähennä ihmisten onnellisuutta (Ervasti & Saari 2010, Nars 2006, 214). Suoran kausaliteetin sijaan taustalla on monipuolisempi mekanismi.

Instituutiot huomioon ottavan näkökulman mukaan onnellisuus ei ole suoraan kiinnittynyt julkisen vallan toimiin tai bruttokansantuotteen määrään, mutta näiden asioiden välillä toimii useita mekanismeja, jotka liittävät ne toisiinsa. Hyvinvointivaltio ja julkinen talous vaikuttavat esimerkiksi tulevaisuuden odotuksiin, koettuun eriarvoisuuteen, ajankäyttöön, sosiaalisiin suhteisiin ja yhteiskunnan legitimitettiin (Saari 2010, 78). Kaikilla näillä on vaikutusta yksilöiden onnellisuuteen ja sitä kautta yhteiskuntapolitiikka ja onnellisuus linkittyvät toisiinsa. Onnellisuus on subjektiivinen ja individualistinen kokemus, jonka saavuttamista julkinen valta voi toimillaan joko tukea tai estää. Ajattelutavassa yksilön onnellisuus muodostuu motivaatiotekijöistä, kontekstitekijöistä ja institutionaalisista tekijöistä. Ihmisen motivaatorakenne on prososiaalinen, ja valintatilanteessa siinä yhdistyvät itsekkäät ja emotionaaliset, sekä sosiaaliseen hyväksyntään liittyvät tekijät toimijan kannalta mielekkääksi kokonaisuudeksi. Kontekstitekijöillä tarkoitetaan sitä, miten yksilön onnellisuus kiinnittyy lähiyhteisöön, kuten ystäviin ja perheeseen. Institutionaaliset tekijät taas kytkeytyvät suoraan hyvinvointivaltion rakenteeseen, kuten tulonsiirtoihin ja palveluihin. (Saari 2010, 84.)

Sosiaalisen onnellisuuden politiikassa motivaatio- ja kontekstitekijät otetaan annettuna ja tarkastelu kohdistetaan institutionaalisiin tekijöihin. Teoriassa onnellisuus kytkeytyy hyvinvointivaltioon viiden institutionaalisen mekanismin kautta. Nämä mekanismit ovat adaptiivisuus, relatiivisuus, tasapainoisuus, yhteisöllisyys ja legitimizeetti (Saari 2010, 96). Jokainen mekanismi kuvastaa yhtä sosiaalisten mahdollisuuksien politiikan osa-alueita. Mekanismit on kuvattu tarkemmin taulukossa kuusi. Koska kyseessä on teoretisoinnin lisäksi konkreettinen toimintaohjelma, samassa yhteydessä on pohdittu myös politiikan välineitä, joilla hyvinvointivaltion ja julkisen sektorin on mahdollista tukea eri osa-alueita. Eri tekijät on johdettu onnellisuutta koskevista empiirisistä havainnoista.

TAULUKKO 6. Sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueet (Saari 2010, 96)

Tekijä	Empiirinen havainto	Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka	Politiikan välineet
Adaptiivisuus	Myönteiset tulevaisuuden odotukset lisäävät onnellisuutta.	Mahdollisuuksien lisääminen erityisesti työllisyys- ja kansalaisyhteiskunta-politiikalla.	Muutokseen sopeuttamisen politiikat ja kansalaisyhteiskunnan välityömarkkinat.
Relatiivisuus	Koetun elintason nousu lisää onnellisuutta.	Koettuja elintasoeroja supistava politiikka.	Suhteellisia eroja supistavat yhteiskunnallisen tasa-arvon politiikat.
Tasapainoisuus	Ajankäytön tasapainoisuus lisää onnellisuutta.	Ajankäytön parempi koettu hallinta.	Työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen.
Yhteisöllisyys	Vapaaehtoistyö lisää onnellisuutta.	Vapaaehtoistyön ja vertaistuen mahdollisuuksien lisääminen.	Kansalaisjärjestöjen toiminnan mahdollistaminen.
Legitimizeetti	Hyvinvointivaltion esikuvallisuus lisää onnellisuutta.	Julkisen vallan toimintakyvyn turvaaminen.	Kansalaisten arvostusten huomioon ottaminen.

Ulottuvuuksista adaptiivisuus kuvaa nykytilaan sopeutumista. Ihmiset pitävät usein itsestään selvänä nykytilaa ja tästä seuraa se, että saavutettu elintaso sekä elämänlaatu menettävät merkitystään onnellisuuden tuottajana. Jos kuitenkin tulevaisuuden

odotukset ovat positiiviset, ihmiset kokevat olevansa positiivisella kasvu-uralla ja onnellisuus kasvaa. Arkielämän esimerkkinä tästä voi toimia korkeakouluopiskelija, jonka tulotaso on matala. Pienet tulot eivät kuitenkaan jyrkästi laske onnellisuutta jos valmistumisen jälkeiset työmarkkinanäkymät ovat positiiviset. Köyhyys on väistynyt elämänvaihe ja edessä siintää työelämä sekä sen mukanaan tuoma palkkatulo. Relatiivisuus palaa siihen todettuun tosiasiaan, että onnellisuus määräytyy kaikissa tilanteissa suhteessa johonkin toiseen vertailuryhmään. Onnellisuus voi laskea pelkästään siksi, että muiden ympärillä olevien ihmisten elintaso nousee. Usein kansalaiskeskustelussa vähätellään suhteellista köyhyyttä ja vaaditaan, että kaikki panokset on laitettava absoluuttisen köyhyuden vähentämiseen. Todellisuudessa kuitenkin jopa kaikkein absoluuttisin köyhyys on tavalla tai toisella suhteellista. Relatiivisuusulottuvuuden mukaan onnellisuus kasvaa kun koettu elintaso nousee. (Saari 2010, 88–89.)

Onnellisuus kiinnittyy myös elämän tasapainoisuuteen. Tasapainoisuutta elämään luovat monet asiat, mutta yksi keskeisistä onnellisuutta lisäävistä muodoista on ajankäytön tasapainoisuus. Liiallinen kiire, riittämättömyyden tunne ja ajankäytön hallinnan puute laskevat merkittävästi onnellisuutta. Sosiaalisen onnellisuuden politiikassa tätä mitataan onnellisuus-ulottuvuudella. Sosiaalisuus ja yhtenäissuhteet ovat myös yksi onnellisuuden peruspilari. Tämä ulottuvuus huomioitiin jo Erik Allardtin hyvinvointiteoriassa. Perhe, ystävät ja yhteisöllisyyttä luova vapaaehtoistyö lisäävät yksilön onnellisuutta ja ne on huomioitu myös sosiaalisen onnellisuuden politiikassa. Viimeinen sosiaalisen onnellisuuden teorian mukainen onnellisuuden osa-alue on legitimizeetti. Hyvinvointivaltion esikuvallisuus ja luottamus julkiseen valtaan lisäävät yksilön onnellisuutta. (Saari 2010, 91–93.)

Kokonaisuutena sosiaalisen onnellisuuden politiikka ja sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka luovat teoretisoinnin niistä institutionaalisista seikoista, jotka vaikuttavat ihmisten onnellisuuteen. Teorian mukaan lueteltuja viittä ulottuvuutta vahvistamalla hyvinvointivaltio voi vahvistaa yksilöiden toimijuutta ja vastata erilaisiin järjestelmälle osoitettuihin vaatimuksiin. Järjestelmä, joka sisältää sekä perinteiset resurssipohjaiset tulonsiirtoelementit, että toimijuutta vahvistavan toiminnan, voi tarjota edellytyksiä onnelliseen elämään sekä heikossa asemassa oleville, että uudelle keskiluokalle. Onnellisuutta ei individualisoida, mutta yksilöiden omille valinnoille jätetään riittävästi

tilaa. Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikan kautta julkinen järjestelmä voi säilyttää legitimitteettinsä ja toimia myös 2000-luvun jälkitekollisessa yhteiskunnassa.

4. Tutkimusasetelma

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen yhteydessä on olennaista pohtia mitä tutkimuksessa käytettävillä käsitteillä tarkoitetaan. Hyvinvoinnin käsitettä on eritelty tässä tutkimuksessa jo aiemmin. Hyvinvoinnin taso kertoo paljon tarkasteltavasta yhteiskunnasta ja yhteiskunnan harjoittamasta politiikasta. Hyvinvointivaltiossa hyvinvointi on perinteisesti ollut vahvasti resurssipohjainen käsite. Hyvinvointivaltion toiminta on yksinkertaistetusti kuvattuna resurssien keskitettyä uudelleenjakoa poliittisesti päätettyjen kriteerien mukaan (Saari 2005). Olemassa olevan tutkimustiedon perusteella hyvinvointivaltio vaikuttaa keskeisesti hyvinvointiin sekä resursseilla mitattuna että yksilöiden subjektiivisesti kokeman hyvinvoinnin perusteella (Saari 2011b, 74–75). Tämän tiedon valossa hyvinvointivertailuiden avulla voidaan tarkastella myös yhteiskunnan institutionaalista rakennetta.

Tämän tutkimuksen tavoite on tarkastella ja vertailla Virossa vakituisesti asuvien henkilöiden kokemaa hyvinvointia. Tutkimus toteutetaan vertailemalla koetun hyvinvoinnin tasoa eri kansalaisuusryhmissä. Vertailun jälkeen tutkimusta tarkennetaan tutkimalla koetun hyvinvoinnin osa-alueita. Teoreettisena lähtökohtana hyvinvoinnin osa-alueiden tarkasteluun käytetään sosiaalisen onnellisuuden politiikkaa. Sosiaalisen onnellisuuden politiikka selittää yksilöiden onnellisuutta ja koetun hyvinvoinnin tasoa viiden ulottuvuuden: adaptiivisuuden, relatiivisuuden, tasapainoisuuden, yhteisöllisyyden sekä legitimitetin perusteella (Saari 2010, 96). Koetun hyvinvoinnin tason ja sen osa-alueiden kautta on mahdollista tarkastella myös Viron sosiaalipoliittisen järjestelmän institutionaalisia tekijöitä sekä maan integraatiopolitiikan onnistumista. Se, miten vähemmistökansalaisuusryhmien kokema hyvinvointi vertautuu Viron kansalaisten hyvinvointiin, kertoo siitä miten integraatiopolitiikka maassa on onnistunut. Pienet kansalaisuusryhmien väliset hyvinvointierot ovat osoitus onnistuneesta integraatiopolitiikasta. Suuret erot taas osoittavat, että kansalaisuuksien välillä vallitsee eriarvoisuus.

Varsinaiset tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- 1) Miten koetun hyvinvoinnin taso jakaantuu Viron kansalaisten, Virossa asuvien Venäjän kansalaisten sekä ilman kansalaisuutta olevien henkilöiden välillä ja miten hyvinvoinnin taso on kehittynyt ajallisesti?
- 2) Miten sosiaalisen onnellisuuden politiikan eri osa-alueiden taso vaihtelee tarkasteltavissa väestöryhmissä?

4.2 Tutkimusaineisto

Hyvinvointivertailua toteutettaessa käytettävän tutkimusaineiston valinnalle aiheuttaa lisähaastetta se, että kansainväliset aineistot ovat usein painottuneita. Hyvinvointitutkimukseen investoivat eniten ne valtiot, joissa poliittisen vallan käyttö on suhteellisen avointa ja joissa julkisten menojen suhde bruttokansantuotteeseen on keskimääräistä korkeampi (Saari 2011b, 60). Laajat hyvinvointivaltiot ovat pitkälle tilastoituja yhteiskuntia. Tilastomateriaalin tuottaminen edellyttää toimivaa yhteiskuntaa ja jonkinlaista kiinnostusta kansalaisten hyvinvointia kohtaan. Jos köyhyyden ehkäisy ja kansalaisten hyvinvointi eivät ole politiikan keskiössä, ei näitä ilmiöitä myöskään tilastoida. Ratkaisun tähän ongelmaan luovat ylikansalliset instituutiot, kuten Euroopan unioni, jotka toteuttavat tilastointia monikansallisena yhteistyönä.

Tutkimuksessa käytetään aineistona European Social Survey (ESS) aineistoa. ESS on akateemisten standardien mukaan suoritettu kysely, joka on toteutettu kahden vuoden välein vuodesta 2002 lähtien eri Euroopan maissa. Kyselyllä kartoitetaan ihmisten mielipiteitä ja kokemuksia yhteiskunnallisista asioista yli kolmessakymmenessä maassa. Kyselyn tavoite on kerätä kansainvälistä aineistoa, jolla on mahdollista vertailla ja kartoittaa luotettavasti ihmisten mielipiteitä ja tarjota työkaluja tutkijoille. Aineisto on vapaasti opiskelijoiden ja tutkijoiden käytössä ESS:n verkkosivuilla (European Social Survey 2014b).

Viro on edustettuna ESS:n aineistossa kyselyn toisesta (2004) kierroksesta lähtien. Kerätty materiaali tarjoaa hyvän lähtökohdan Viron kansalaisten hyvinvoinnin tarkasteluun. Viron osalta on käytössä viisi erillistä aineistoa, jotka ovat kerätty vuosina 2004, 2006, 2008, 2010 ja 2012. Aineisto sisältää vaihtelevan kysymysosion sekä toistettavat kysymykset. Toistettavien kysymysten avulla voidaan tarkastella virolaisten hyvinvoinnin tason ajallista muutosta. Hyvin tutkimuskäyttöön soveltuvan rakenteen lisäksi ESS-aineiston käytettävyyttä parantaa myös sen keräämisessä käytetyt huolelliset kenttätömenetelmät (Saari 2011b, 65).

4.3 Aineiston operationalisointi

European Social Survey on tutkimuksen tarpeisiin hyvin soveltuva aineisto, mutta sen soveltaminen edellytti aineiston operationalisointia. Virolainen yhteiskunta on suhtautunut Virossa asuviin entisten neuvostotasavaltojen kansalaisiin hyvin venäläistävästi (Aidarov & Drechsler 2013, 105–108). Siksi vertailun kannalta oli tarkoituksenmukaista yhdistää kaikki entisten neuvostotasavaltojen kansalaiset yhdeksi tarkasteluryhmäksi. ESS aineistosta löytyy omat kansalaisuusryhmät Neuvostoliiton, Armenian, Azerbaidzhanin, Valkovenäjän, Georgian, Kazakstanin, Liettuan, Latvian, Moldovan, Mongolian, Venäjän, Turkmenistanin, Ukrainan ja Uzbekistanin kansalaisille. Tässä tutkimuksessa nämä on yhdistetty yhdeksi vertailuryhmäksi. Käytännössä valtaosan ryhmästä muodostavat Venäjän kansalaiset.

Yhdistämisen jälkeen käytettävissä oli kolme vertailuryhmää, joiden koko on esitelty tarkemmin taulukossa seitsemän. Aineistossa olevat Venäjän kansalaisten, Viron kansalaisten sekä ilman kansalaisoikeuksia olevien henkilöiden lukumäärät vastaavat prosentuaalisesti melko hyvin heidän osuuttaan Virossa vakituisesti asuvista henkilöistä. Tutkimuksen kannalta olisi ollut kiinnostavaa tarkastella myös niiden henkilöiden hyvinvointia, jotka tarkasteluajanjaksolla ovat saaneet Viron kansalaisuuden. Tämän ryhmän osuus on kuitenkin aineistossa niin pieni, että luotettavan tarkastelutuloksen aikaansaaminen ei ollut mahdollista.

TAULUKKO 7. Käytettävän European Social Survey aineiston koko kansalaisuuden mukaan jaoteltuna.

Vuosi	Kansalaisuus	Lukumäärä	Prosenttiosuus
2004	Koko aineisto	1980	100
	Viro	1648	83,2
	Venäjä	157	7,9
	Ei kansalaisoikeutta	175	8,8
2006	Koko aineisto	1515	100
	Viro	1189	78,5
	Venäjä	168	11,1
	Ei kansalaisoikeutta	158	10,4
2008	Koko aineisto	1649	100
	Viro	1369	83
	Venäjä	138	8,4
	Ei kansalaisoikeutta	142	8,6
2010	Koko aineisto	1787	100
	Viro	1576	88,2
	Venäjä	126	7,1
	Ei kansalaisoikeutta	85	4,8
2012	Koko aineisto	2377	100
	Viro	2006	84,4
	Venäjä	206	8,7
	Ei kansalaisoikeutta	165	6,9

Yksilöiden kokema hyvinvointi ja tyytyväisyys elämään ovat tutkimuksellisesti moniulotteisia käsitteitä. Erilaisissa kyselyaineistoissa koettua hyvinvointia mitataan usein onnellisuuteen (*happiness*) ja tyytyväisyyteen (*life satisfaction*) liittyvillä kysymyksillä. Aiemman tutkimustiedon mukaan nämä kaksi kysymystä korreloivat voimakkaasti mutta mittaavat silti eri asiaa (Böhnke 2005, 13). Empiiriset tutkimukset tukevat myös käsitystä siitä, että ihmiset ovat kulttuurista riippumatta melko samaa mieltä siitä mitä onnellisuus on (Ervasti & Saari 2011, 195). Näiden tutkimustietojen perusteella koettua hyvinvointia on mahdollista tutkia ja vertailla luotettavasti yhdistämällä yksilöiden onnellisuus ja tyytyväisyys elämään.

Koetun hyvinvoinnin tarkasteluun ESS-aineisto antaa monipuoliset mahdollisuudet. Aineiston pysyvistä kysymyksistä löytyvät omat kysymykset henkilöiden onnellisuudesta sekä vastaajien tyytyväisyydestä elämään. Kysymykset löytyvät 39

kaikista kyselykierroksista, joissa Viro on maana mukana. Tämä pitkittäisaineisto mahdollistaa koetun hyvinvoinnin ajallisen muutoksen tarkastelun. Kysymykset ovat samansuuntaiset ja käyttävät samaa asteikkoa, joten muuttujamuunnoksille ei ollut tutkimuksen yhteydessä tarvetta. Tässä tutkimuksessa kahden kysymyksen vastauksista tehtiin koettua hyvinvointia mittaava summamuuttuja, jonka arvot asettuivat välille 0 - 20. Koettua hyvinvointia mittaavat kysymykset on esitelty tarkemmin taulukossa kahdeksan.

TAULUKKO 8. Koettua hyvinvointia mittaavat kysymykset.

Kysymys	Mitta-asteikko
C1. Kuinka onnellinen yleisesti ottaen olette?	00 Erittäin onneton . . 10 Erittäin onnellinen 88 En tiedä
B20. Yleisesti ottaen, kuinka tyytyväinen olette elämäänne nykyisin?	00 Äärimmäisen tyytymätön . . 10 Äärimmäisen tyytyväinen 88 En tiedä

Käytettävä aineisto tarjoaa hyvät mahdollisuudet sosiaalisen onnellisuuden politiikan eri osa-alueiden tarkasteluun. Myönteisiin tulevaisuuden odotuksiin liittyvän adaptiivisuuden tarkasteluun käytettävät kysymykset on esitelty tarkemmin taulukossa yhdeksän. Kysymyksen D2 mitta-asteikko käännettiin ja kysymyksen D35 yksitoistaportainen asteikko yhdistettiin viisiportaiseksi. Kysymykset D24 ja D26 eivät vaatineet muokkausta.

Sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueista relatiivisuus liittyy koetun elintason nousuun. Teorian mukaan relatiivisuutta voidaan tukea elintasoeroja vähentävillä poliittisilla toimilla. Käytettävän aineiston rajoituksista johtuen analyysi jäi tältä osin vajavaiseksi. Elintason nousua oli kuitenkin mahdollista tarkastella tutkimalla ihmisten näkemyksiä omasta tulotasostaan sekä Viron taloudellisesta tilanteesta.

TAULUKKO 9. Adaptiivisuuden tarkasteluun käytettävät tutkimuskysymykset.

Kysymys	Alkuperäinen mitta-asteikko	Muokattu mitta-asteikko
D2. Suhtaudun aina myönteisesti tulevaisuuteeni.	1. Täysin samaa mieltä . . 5. Täysin erimieltä 8. En tiedä	1. Täysin erimieltä 2. Erimieltä 3. Ei samaa eikä erimieltä 4. Sama mieltä 5. Täysin samaa mieltä
D24. Kun ajattelee, miten asiat ovat nykyisin, on vaikeaa suhtautua maailman tulevaisuuteen toiveikkaasti?	1. Täysin samaa mieltä . . 5. Täysin erimieltä 8. En tiedä	1. Täysin samaa mieltä 2. Samaa mieltä 3. Ei samaa eikä erimieltä 4. Erimieltä 5. Täysin erimieltä
D26. Suurimmalle osalle virolaisista elämä menee huonompaan, ei parempaan suuntaan?	1. Täysin samaa mieltä . . 5. Täysin erimieltä 8. En tiedä	1. Täysin samaa mieltä 2. Samaa mieltä 3. Ei samaa eikä erimieltä 4. Erimieltä 5. Täysin erimieltä
D35. Missä määrin teistä tuntuu siltä, että tiedätte, mihin suuntaan elämäne on menossa?	00. En lainkaan . . 10. Äärimmäisen paljon 88. En tiedä	1. Vastaukset 0 – 2 2. Vastaukset 3 – 4 3. Vastaukset 5 – 6 4. Vastaukset 7 – 8 5. Vastaukset 9 – 10

Relatiivisuusulottuvuuden jatkovertailun mahdollistamiseksi kysymyksen B21 yksitoistaportainen mitta-asteikko yhdistettiin viisiportaiseksi. Kysymys F42 on neljäloukkainen ja siksi sen muokkaaminen vaati enemmän työtä. Kysymyksen mittaasteikko käännettiin ja sen jälkeen vastaukset tehtiin yhteismitallisiksi käyttämällä kaavaa $Y=(B-A)*(x-a)/(b-a)+A$. Kaavassa a on vanha minimi, b on vanha maksimi, A on uusi minimi ja B on uusi maksimi. Muunnon jälkeen vastausvaihtoehdot saivat uudet arvot, jotka ovat yhteismitallisia muiden viisiportaisten vastausten kanssa. Käytettävät kysymykset on tarkemmin esitelty taulukossa kymmenen.

Oman haasteensa analyysille aiheutti myös se, että myönteisiä tulevaisuuden odotuksia kuvaava adaptiivisuus ja elintason nousua kuvaava relatiivisuus ovat käsitteinä hyvin

lähellä toisiaan. Siksi analyysin yhteydessä tarkasteltiin myös eroavatko adaptiivisuus ja relatiivisuus toisistaan, vai tulisiko nämä käsitteet yhdistää teoriassa.

TAULUKKO 10. Relatiivisuuden tarkasteluun käytettävät tutkimuskysymykset.

Kysymys	Alkuperäinen mitta-asteikko	Muokattu mitta-asteikko
B21. Kuinka tyytyväinen kaiken kaikkiaan olette tämän hetkiseen taloudelliseen tilanteeseen Virossa?	00. Äärimmäisen tyytymätön . . 10. Äärimmäisen tyytyväinen 88. En tiedä	1. Vastaukset 0 – 2 2. Vastaukset 3 – 4 3. Vastaukset 5 – 6 4. Vastaukset 7 – 8 5. Vastaukset 9 – 10
F42. Mikä kortilla 59 olevista kuvauksista on lähimpänä sitä, minkälaiset kotitaloutenne tulot ovat tällä hetkellä?	1. Nykyisillä tuloilla elää mukavasti 2. Nykyisillä tuloilla tulee toimeen 3. Nykyisillä tuloilla on vaikeuksia tulla toimeen 4. Nykyisillä tuloilla on hyvin vaikea tulla toimeen 8. En tiedä	1. Suuria vaikeuksia tulla toimeen (uusi arvo 1) 2. Vaikeuksia tulla toimeen (uusi arvo 2,33) 3. Tulee toimeen nykyisillä tuloilla (uusi arvo 3,67) 4. Tulee hyvin toimeen nykyisillä tuloilla (uusi arvo 5)

Sosiaalisen onnellisuuden politiikan kolmas ulottuvuus, tasapainoisuus, kuvaa ihmisten ajankäytön tasapainoisuutta. Kysymyksen D28 yksitoistaportainen mitta-asteikko muokattiin viisiportaiseksi ja kysymyksen D18 asteikko käännettiin. Kysymysten D6 ja D14 mitta-asteikko käännettiin ja sen jälkeen vastaukset muokattiin käyttämällä kaavaa $Y=(B-A)*(x-a)/(b-a)+A$. Kaavassa a on vanha minimi, b on vanha maksimi, A on uusi minimi ja B on uusi maksimi. Muunnon jälkeen vastausvaihtoehtojen arvot olivat yhteismitallisia muiden viisiportaisten vastausten kanssa. Kysymystä D4 ei muokattu. Tasapainoisuutta mittaavat kysymykset on eritelty tarkemmin taulukossa yksitoista.

Yhteisöllisyys ulottuvuus mittaa vapaaehtoistyön ja vertaistuen määrää yhteiskunnassa. Kysymyksessä D1 yhdistettiin vastausvaihtoehdot viisi sekä kuusi ja käännettiin mitta-asteikko. Kysymyksen D27 kohdalla käännettiin asteikko ja kysymyksissä D36 sekä D37 yhdistettiin vastausvaihtoehdot 00 ja 01 sekä vaihtoehdot 06 ja 05. Kysymykset on esitelty tarkemmin taulukossa kaksitoista.

TAULUKKO 11. Tasapainoisuuden tarkasteluun käytettävät tutkimuskysymykset.

Kysymys	Alkuperäinen mitta-asteikko	Muokattu mitta-asteikko
D28. Missä määrin järjestätte itsellenne aikaa tehdä asioita, joita todella haluatte tehdä?	00. En lainkaan . . 10. Äärimmäisen paljon 88. En tiedä	1. Vastaukset 0 – 2 2. Vastaukset 3 – 4 3. Vastaukset 5 – 6 4. Vastaukset 7 – 8 5. Vastaukset 9 – 10
D4. Joskus minusta tuntuu että olen epäonnistunut.	1. Täysin samaa mieltä . . 5. Täysin eri mieltä 8. En tiedä	1. Täysin samaa mieltä 2. Samaa mieltä 3. Ei samaa eikä eri mieltä 4. Erimieltä 5. Täysin eri mieltä
D6. Kuinka usein viimeisen viikon aikana teistä tuntui, että kaikki mitä teitte vaati ponnistelua?	1. En ollenkaan tai vain pienen osa ajasta 2. Osan ajasta 3. Suurimman osan ajasta 4. Kaiken aikaa tai lähes kaiken aikaa 8. En tiedä	1. Kaiken aikaa tai lähes kaiken aikaa (uusi arvo 1) 2. Suurimman osan aikaa (uusi arvo 2,33) 3. Osan ajasta (uusi arvo 3,67) 4. En ollenkaan tai vain pienen osa ajasta (uusi arvo 5)
D18. Useimmiten tunnen saavutusteni olevan tärkeitä.	1. Täysin samaa mieltä . . 5. Täysin eri mieltä 8. En tiedä	1. Täysin erimieltä 2. Erimieltä 3. Ei samaa eikä erimieltä 4. Samaa mieltä 5. Täysin samaa mieltä
D14. Kuinka usein viimeisen viikon aikana tunsitte itsenne levottomaksi?	1. En ollenkaan tai vain pienen osan ajasta 2. Ajoittain 3. Suurimman osan ajasta 4. Koko ajan tai lähes koko ajan 8. En tiedä	1. Koko ajan tai lähes koko ajan (uusi arvo 1) 2. Suurimman osan ajasta (uusi arvo 2,33) 3. Ajoittain (uusi arvo 3,67) 4. En ollenkaan tai vain pienen osan ajasta (uusi arvo 5)

Sosiaalisen onnellisuuden politiikan viides ulottuvuus kuvaa hyvinvointivaltion esikuvallisuutta ja legitimizeettiä. Ulottuvuuden mittaamista varten tutkimuksessa valittiin European Social Survey kyselystä kysymykset B3, B4, B24 ja B25, jotka

43

mittaavat ihmisten luottamusta yhteiskunnallisiin instituutioihin ja palveluihin. Sosiaalisen onnellisuuden politiikan teoretisoinnissa legitimizeettiä ei juurikaan käsitellä demokratian näkökulmasta. Sen sijaan painopiste on julkisten palveluiden toimintaan liittyvässä luottamuksessa. Demokratiakokemuksen vaikutukset hyvinvointiin ovat kuitenkin tutkimuskysymyksen kannalta kiinnostava tarkastelukohde. Siksi tarkasteluun otettiin mukaan myös kysymykset B18e ja B23, jotka mittaavat vastaajien kokemusta demokratian toimivuudesta Virossa. Kysymysten yksitoistaportainen vastausasteikko muokattiin viisiportaiseksi. Näin vastaukset olivat yhteensopivia muiden käytettyjen vastausten kanssa. Kysymykset on esitelty tarkemmin taulukossa kolmetoista.

TAULUKKO 12. Yhteisöllisyyden tarkasteluun käytettävät tutkimuskysymykset.

Kysymys	Alkuperäinen mitta-asteikko	Muokattu mitta-asteikko
D1. Kuinka usein viimeisten kahdentoista kuukauden aikana olette osallistunut vapaaehtoisjärjestön tai hyväntekeväisyysjärjestön toimintaan?	01. Vähintään kerran viikossa 02. Vähintään kerran kuussa 03. Vähintään kerran kolmessa kuukaudessa 04. Vähintään kerran kuudessa kuukaudessa 05. Harvemmin 06. En koskaan 88. En tiedä	1. En koskaan 2. Korkeintaan kerran puolessa vuodessa 3. Vähintään kerran kolmessa kuukaudessa 4. Vähintään kerran kuussa 5. Vähintään kerran viikossa
D27. Tunnen yhteenkuuluvuutta asuinalueeni ihmisiin?	1. Täysin samaa mieltä . . . 5. Täysin eri mieltä 8. En tiedä	1. Täysin eri mieltä 2. Eri mieltä 3. Ei samaa eikä eri mieltä 4. Samaa mieltä 5. Täysin samaa mieltä
D36. Missä määrin saatte apua ja tukea läheisiltänne silloin, kun sitä tarvitsette.?	00. En lainkaan . . . 06. Äärimmäisen paljon 88. En tiedä	1. Hyvin vähän 2. Vähän 3. Keskivertaisesti 4. Paljon 5. Hyvin paljon
D37. Entä missä määrin tarjoatte itse apua ja tukea läheisillenne silloin, kun he sitä tarvitsevat??	00. En lainkaan . . . 06. Äärimmäisen paljon 88. En tiedä	1. Hyvin vähän 2. Vähän 3. Keskivertaisesti 4. Paljon 5. Hyvin paljon

TAULUKKO 13. Legitimiteetin tarkasteluun käytettävät tutkimuskysymykset.

Kysymys	Alkuperäinen mitta-asteikko	Muokattu mitta-asteikko
B3. Kertokaa asteikolla nollasta kymmeneen, kuinka paljon henkilökohtaisesti luotatte oikeusjärjestelmään?	00. En luota lainkaan . . 10. Luotan täysin 88. En tiedä	1. Hyvin vähän 2. Vähän 3. Keskivertaisesti 4. Paljon 5. Hyvin paljon
B4. Kertokaa asteikolla nollasta kymmeneen, kuinka paljon henkilökohtaisesti luotatte poliisiin?	00. En luota lainkaan . . 10. Luotan täysin 88. En tiedä	1. Hyvin vähän 2. Vähän 3. Keskivertaisesti 4. Paljon 5. Hyvin paljon
B24. Mitä mieltä olette Viron nykyisestä koulutusjärjestelmästä (tai koulutuksen tasosta)?	00. Äärimmäisen huono . . 10. Äärimmäisen hyvä 88. En tiedä	1. Erittäin huono 2. Huono 3. Keskiäinen 4. Hyvä 5. Erittäin hyvä
B25. Mitä mieltä olette Viron terveyspalveluiden tasosta nykyisin?	00. Äärimmäisen huono . . 10. Äärimmäisen hyvä 88. En tiedä	1. Erittäin huono 2. Huono 3. Keskiäinen 4. Hyvä 5. Erittäin hyvä
B18e. Kuinka demokraattinen Viro mielestänne kaiken kaikkiaan on?	00. Ei lainkaan demokraattinen . . 10. Äärimmäisen demokraattinen 88. En tiedä	1. Hyvin vähän 2. Vähän 3. Keskivertaisesti 4. Paljon 5. Hyvin paljon
B23. Kuinka tyytyväinen olette siihen, kuinka demokratia toimii Virossa?	00. Äärimmäisen tyytymätön . . 10. Äärimmäisen tyytyväinen 88. En tiedä	1. Hyvin vähän 2. Vähän 3. Keskivertaisesti 4. Paljon 5. Hyvin paljon

5. Tulokset

5.1 Hyvinvointi eri vertailuryhmissä

Koetun hyvinvoinnin tasoa tarkasteltiin ensin vertailemalla koettua hyvinvointia mittaavan summamuuttujan keskiarvoa kolmessa tarkasteluryhmässä. Keskiarvojen tarkasteluun käytettiin yksisuuntaista varianssianalyysiä. Yksisuuntainen varianssianalyysi on käyttäytymistieteissä runsaasti sovellettu tilastomenetelmä, jonka avulla on mahdollista vertailla keskiarvovaihtelua tilanteessa, jossa vertailtavia ryhmiä on enemmän kuin kaksi (Nummenmaa 2010, 184). Keskeiset varianssianalyysissä tarkasteltavat tunnusluvut ovat selitystasetta mittaava ETA2-tunnusluku, F-arvo sekä tilastollista merkittävyyttä mittaava p-arvo. Jotta tulos on tilastollisesti merkittävä, tulee p-arvon olla pienempi kuin 0,05 (Nummenmaa 2010, 206). ETA2-arvo kuvaa sitä, kuinka paljon selitettävän muuttujan vaihtelusta pystytään selittämään selittävän muuttujan avulla (Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto 2014b). F-testisuure taas kuvaa varianssianalyysin tuloksissa ryhmien välisen vaihtelun ja ryhmien sisäisen vaihtelun suhdetta (Ervasti 2003, 35).

Yksisuuntaisen varianssianalyysin tulosten perusteella onnellisuuden tasossa oli tarkasteltavien ryhmien välillä tilastollisesti merkittävä ero, sillä tilastollista merkittävyyttä mittaava p-arvo oli kaikkina tarkasteluvuosina pienempi kuin 0,05. Ero tarkasteltavien ryhmien välillä oli kuitenkin melko pieni. ETA2 -tunnusluvun mukaan kansalaisuus selittää vuodesta riippuen ainoastaan 1,1–4,1 prosenttia onnellisuuden tason vaihtelusta. Tulos oli odotusten mukainen ja tukee ajatusta siitä, että kansalaisuus ei selitä kaikkea hyvinvointivaihtelua. Erot väestöryhmien välillä pysyivät koko tarkasteluajanjakson ajan melko samankaltaisena. Jokaisena tarkasteluajankohtana Viron kansalaisten koettu hyvinvointi oli tarkasteluryhmistä korkein. Yhtä tarkasteluajankohtaa lukuun ottamatta seuraavaksi korkein koetin hyvinvoinnin taso oli Venäjän kansalaisilla ja matalin koetun hyvinvoinnin taso oli ilman kansalaisuutta olevien henkilöiden keskuudessa.

Yksittäisten ryhmien sisällä ei viiden tarkasteluajanjakson aikana tapahtunut merkittäviä muutoksia. Tarkemmat tunnusluvut on esitelty taulukossa neljätoista. Tuloksia tarkasteltaessa tulee huomioida, että vertailtavat ryhmät eivät ole normaalisti jakautuvia. Käytettävissä olevan aineiston riittävä koko kuitenkin korvaa normaalijakauman

puutteesta koituvan tilastollisen ongelman riittävällä tasolla. Vertailtavat ryhmät on myös tasapainotettu European Social Survey aineistossa vastaamaan niiden esiintymistä Virossa. Tästä seuraa, että virolaisten ryhmä on merkittävästi suurempi kuin Venäjän kansalaisten ja ilman kansalaisuutta olevien vertailuryhmät. Myös tämä tulee huomioida tuloksia tarkasteltaessa.

TAULUKKO 14. Koetun hyvinvoinnin keskiarvo eri tarkasteluryhmissä viitenä mittausajankohtana asteikolla 0 – 20.

Vuosi	Koko aineisto	Viron kansalaiset	Venäjän kansalaiset	Ei kansalaisuutta	F-arvo	p-arvo	Eta²
2004	12,14	12,34	11,33	11,11	11,192	< 0,001	0,011
2006	13,19	13,51	11,85	12,10	21,112	< 0,001	0,028
2008	12,90	13,24	11,26	11,13	34,801	< 0,001	0,041
2010	13,42	13,62	11,97	11,84	18,547	< 0,001	0,020
2012	13,00	13,30	11,57	11,12	37,176	< 0,001	0,031

Keskiarvo on vain yksi tarkastelukulma ryhmien väliseen koettuun hyvinvointiin. Seuraavaksi koetun hyvinvoinnin tasossa olevaa vaihtelua tarkasteltiin vertailuryhmien sisällä ristiintaulukoinnin avulla. Ristiintaulukointi on tilastometodi, jossa muuttujat sijoitetaan samaan taulukkoon siten, että toisen muuttujan saamia arvoja tarkastellaan toisen muuttujan luokissa. Lopputuloksena on kaksiulotteinen frekvenssijakauma, jossa toisen muuttujan mahdolliset arvot tulevat riviotsikoiksi ja toisen muuttujan arvot tulevat sarakeotsikoiksi (Holopainen, Tenhunen & Vuorinen 2004, 157).

Ristiintaulukoinnin toteuttamiseksi hyvinvointisummamuuttuja luokiteltiin viiteen luokkaan. Summamuuttuja antaa onnellisuuden tasolle arvon välillä 0 – 20. Arvot 0 – 4 luokiteltiin luokkaan yksi, arvot 5 – 8 luokkaan kaksi, 9 – 13 luokkaan kolme, 14–16 luokkaan neljä ja arvot 17 – 20 luokkaan viisi. Luokittelu tehtiin kaikissa viidessä aineistossa ja luokille annettiin onnellisuuden tasoa kuvaavat nimet: 1. Erittäin huono, 2. Huono, 3. Keskinertainen, 4. Hyvä ja 5. Erittäin hyvä. Ristiintaulukoimalla tehty viisiluokkainen onnellisuusmittari ja kansalaisuus saadaan tulokset koetun hyvinvoinnin jakautumisessa eri tarkasteluryhmissä.

TAULUKKO 15. Tarkasteluryhmien jakautuminen koetun hyvinvoinnin tasoa mittaavalle viisiluokkaiselle asteikolle vuosina 2004 ja 2006. Suluissa on otoksen koko tarkasteluaineistossa.

Vuosi	Kansalaisuus	Erittäin huono	Huono	Keskinkertainen	Hyvä	Erittäin hyvä
2004	Koko aineisto	3,5 % (69)	14,6 % (288)	31,7 % (623)	37,7 % (741)	12,5 % (246)
	Viro	3,2 % (53)	13,4 % (219)	30,7 % (502)	39,4 % (645)	13,3 % (217)
	Venäjä	3,8 % (6)	19,9 % (31)	39,1 % (61)	28,8 % (45)	8,3 % (13)
	Ei kansalaisuutta	5,7 % (10)	21,7 % (38)	34,3 % (60)	29,1 % (51)	9,1 % (16)
X ² = 0,122; df = 8; p < 0,001, Cremerin V = 0,087						
2006	Koko aineisto	1,4 % (20)	10,2 % (149)	29 % (426)	40,9 % (600)	18,5 % (272)
	Viro	0,9 % (10)	7,9 % (92)	28,5 % (331)	42,7 % (496)	20,1 % (233)
	Venäjä	1,3 % (2)	20,6 % (32)	34,2 % (53)	32,9 % (51)	11 % (17)
	Ei kansalaisuutta	5,3 % (8)	16,7 % (25)	28 % (42)	35,3 % (53)	14,7 % (22)
X ² = 0,205; df = 8; p < 0,001, Cremerin V = 0,145						

Tilastollista merkittävyyttä mittaava p-arvo sai kaikissa ristiintaulukointitarkasteluissa arvon $p < 0,001$. Näin ollen ero ryhmien välillä oli tilastollisesti merkittävä. Tarkastelun mukaan kaikkien kolmen kansalaisuusryhmän vastaukset painottuvat keskiryhmiin. Ajallinen muutos koetun hyvinvoinnin tasossa oli melko pieni sekä ryhmien sisällä että vertailtaessa ryhmiä keskenään. Verrattuna koko aineiston tasoon erityisesti ilman kansalaisuusosoikeuksia olevien ryhmään osui merkittävästi enemmän luokkaan ”erittäin huono” kuuluvia vastauksia. Vastaavalla tavalla luokkaan ”erittäin hyvä” kuuluvia vastauksia oli ilman kansalaisuutta olevien vastaajien keskuudessa koko aineistoa vähemmän. Ristiintaulukoinnin tulokset on esitelty tarkemmin taulukoissa viisitoista ja kuusitoista.

TAULUKKO 16. Tarkasteluryhmien jakautuminen koetun hyvinvoinnin tasoa mittaavalle viisiluokkaiselle asteikolle vuosina 2008, 2010 ja 2012. Suluissa on otoksen koko tarkasteluaineistossa.

Vuosi	Kansalaisuus	Erittäin huono	Huono	Keskinkertainen	Hyvä	Erittäin hyvä
2008	Koko aineisto	2,2 % (36)	10,9 % (177)	29,7 % (483)	40,7 % (662)	16,5 % (269)
	Viro	1,6 % (21)	9,6 % (130)	27,1 % (367)	43,3 % (586)	18,4 % (249)
	Venäjä	5,2 % (7)	17,9 % (24)	40,3 % (54)	29,9 % (40)	6,7 % (9)
	Ei kansalaisuutta	5,7 % (8)	16,4 % (23)	44,3 % (62)	25,7 % (36)	7,9 % (11)
	X ² = 0,218; df = 8; p < 0,001, Cremerin V = 0,154					
2010	Koko aineisto	1,8 % (33)	9 % (160)	25,6 % (457)	43,2 % (771)	20,3 % (363)
	Viro	1,2 % (19)	8,4 % (132)	24,3 % (382)	45,3 % (713)	20,9 % (329)
	Venäjä	5,6 % (7)	15,1 % (19)	36,5 % (46)	25,4 % (32)	17,5 % (22)
	Ei kansalaisuutta	8,4 % (7)	10,8 % (9)	34,9 % (29)	31,3 % (26)	14,5 % (12)
	X ² = 0,189; df = 8; p < 0,001, Cremerin V = 0,134					
2012	Koko aineisto	3 % (71)	11,3 % (267)	25,2 % (594)	42,5 % (1004)	18 % (425)
	Viro	2,5 % (49)	9,6 % (191)	24,2 % (483)	45 % (898)	18,8 % (376)
	Venäjä	5,9 % (12)	20,8 % (42)	29,2 % (59)	27,7 % (56)	16,3 % (33)
	Ei kansalaisuutta	6,2 % (10)	21 % (34)	32,1 % (52)	30,9 % (50)	9,9 % (16)
	X ² = 0,183; df = 8; p < 0,001, Cremerin V = 0,129					

5.2 Sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueet vertailuryhmissä

Seuraavaksi tarkasteltiin sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueiden jakautumista eri väestöryhmissä. Selittävinä muuttujina käytettiin sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueisiin liittyviä vastauksia European Social Survey aineistossa. ESS kysely koostuu pysyvästä kysymysosioista sekä vaihtuvista kysymyksistä. Vuoden 2012

kyselyssä vaihtuvat kysymykset koskivat henkilökohtaista hyvinvointia ja demokratiaa (European Social Survey 2014a). Tästä johtuen sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueisiin liittyvät kysymykset löytyvät kattavimmin vuonna 2012 toteutetusta kyselystä. Tämä rajasi sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueiden tarkastelun vuoden 2012 aineistoon. Aikaisempi tarkastelu koetun hyvinvoinnin tasosta eri tarkasteluryhmissä osoitti että hyvinvoinnin taso oli pysynyt eri tarkasteluvuosina ryhmissä melko samankaltaisena. Erot ryhmien välillä ja onnellisuuden taso olivat kaikkina viitenä tarkasteluajankohtana samansuuntaisia. Siksi myös yhteen ajankohtaan keskittyvä tarkastelu tarjoaa merkityksellistä tietoa Virossa asuvien henkilöiden hyvinvoinnista.

Tutkimuksessa käytetyn sosiaalisen onnellisuuden teorian perusteella analyysiin valikoitiin European Social Survey aineistosta kaksikymmentäyksi kysymystä, jotka jakautuivat viiteen osa-alueeseen. Teorian mukaan onnellisuuden tasoa selitetään adaptiivisuudella, relatiivisuudella, tasapainoisuudella, legitimitetillä ja yhteisöllisyydellä (Saari 2010, 96). Koska teorian perusteella valikoituja kysymyksiä oli suuri määrä, käytettiin vastausten jatkoryhmittelyyn faktorianalyysiä. Faktorianalyysi on tilastotieteellinen menetelmä, joka mahdollistaa useiden muuttujien samanaikaisen yhteisvaihtelun tarkastelun. Faktorianalyysin avulla on mahdollista etsiä muuttujista samankaltaista vaihtelua, jonka perusteella niistä voi muodostaa faktoreita jatkotarkastelua varten (Nummenmaa 2010, 397). Faktorianalyysin käyttö perustuu ajatukseen, että analyysin taustalla on teoria, jonka kautta muuttujat ovat yhteydessä toisiinsa (Ervasti 2003, 3).

Sosiaalisen onnellisuuden teorian mukaan valittujen 21 kysymyksen joukolle tehty varimax-rotatoitu faktorianalyysi jakoi kysymykset viiteen faktoriin. Kysymysten kommunaliteettien tarkastelu osoitti että yhden kysymyksen kommunaliteetti oli hyvin pieni. Kysymys D1 *“Kuinka usein viimeisten kahdentoista kuukauden aikana olette osallistunut vapaaehtoisjärjestön tai hyväntekeväisyysjärjestön toimintaan?”* sai kommunaliteetti-arvoksi vain 0,022. Muuttujat, joilla on alhainen kommunaliteetti, voivat vaikeuttaa aineiston tulkintaa ja kokonaisuuden hahmottamista (Metsämuuronen 2002, 523–524). Siksi ne tulee poistaa tarkasteluaineistosta. Tutkimuskirjallisuudessa yleisohje on, että tarkasteltavien muuttujien kommunaliteetin tulisi olla vähintään 0,10 (Ervasti 2003, 10). Koska kysymyksen D1 kommunaliteetti jäi merkittävästi tämän alapuolelle, poistettiin kysymys faktorianalyysistä ja analyysi suoritettiin uudelleen.

Myös kysymyksen D27 *“Tunnen yhteenkuuluvuutta asuinalueeni ihmisiin?”* kommunaliteetti sai arvon 0,98, joka oli matala. Alhaisesta kommunaliteetista huolimatta kysymys D27 säilytettiin rajatapauksena mukana analyysissä.

Kahdellekymmenelle jäljelle jääneelle kysymykselle tehty faktorianalyysi jakoi kysymykset viiteen faktoriin. Viiden muodostuneen faktorin ominaisarvot vaihtelivat välillä 1,098 – 4,956. Kaikkien viiden faktorin ominaisarvot olivat suurempia kuin yksi, joten ne olivat ns. Kaiserin säännön mukaan hyväksyttäviä (Ervasti 2003, 11). Faktoreiden selitysosuusprosentit vaihtelivat välillä 4,724 % – 16,214 % ja viiden faktorin kumulatiivinen selitysprosentti oli 39,973 %. Kumulatiivista selitysprosenttia voidaan pitää melko vaatimattomana.

Tilastotieteellisessä kirjallisuudessa lähtökohtana on se, että vähintään 0,40 arvoinen lataus kuvastaa sitä, että muuttuja latautuu faktorilla (Ervasti 2003, 4). Valtaosa kysymysten saamista faktorilatauksista oli riittävällä tasolla. Kysymykset F42, D28, D4, D6 ja D27 saivat kuitenkin faktorilataukset, jotka asettuivat voimakkuudeltaan välille 3,04 – 3,85. Heikosta latauksesta huolimatta muuttujat säilytettiin mukana analyysissä. Heikot faktorilataukset tulee kuitenkin huomioida tulosten analysoinnin yhteydessä. Sen sijaan muuttuja D27 *“Tunnen yhteenkuuluvuutta asuinalueeni ihmisiin?”* sai faktorilatauksen, joka oli arvoltaan ainoastaan 0,22. Kysymyksen D27 kohdalla oli jo aiemmin ongelmia matalan kommunaliteetin kanssa. Kysymys D27 jätettiin tästä syystä pois jatkoanalyysistä.

Ensimmäisessä faktorissa latautuivat hyvinvointivaltion legitimizeettiin liittyvät kysymykset. Viiden legitimizeetikysymyksen lisäksi faktoriin latautuivat molemmat relatiivisuuteen liittyvät kysymykset. Huomionarvoista oli, että ihmisten demokratiakokemuksiin liittyvät kysymykset latautuivat samaan faktoriin kuin yhtä lukuun ottamatta kaikki muut legitimizeetikysymykset. Myös yksi puuttuva legitimizeettiä mittaava kysymys sai faktorissa yksi latauksen 0,482, jota saattoi pitää melko korkeana. Faktoriin kaksi latautuivat ajankäytön tasapainoisuuteen liittyvät kysymykset. Viiden tasapainoisuutta mittaavan kysymyksen lisäksi faktoriin latautui kaksi adaptiivisuutta mittaavaa kysymystä.

Faktorissa kolme latautui kaksi yhteisöllisyyttä ja lähipiirin tukea mittaavaa kysymystä. Yhteislataus oli luonteva, sillä kaksi latautuvaa kysymystä olivat toistensa vastinparit. Faktorissa neljä latautui kaksi adaptiivisuuteen ja positiivisiin tulevaisuuden odotuksiin liittyvää kysymystä. Viimeinen, viides faktori sisälsi vahvan latauksen kysymykseen, joka liittyi luottamukseen poliisia kohtaan. On kuitenkin huomionarvoista, että tämän faktorilatauksen lisäksi kysymys sai melko korkean latauksen faktorissa yksi. Faktorianalyysin tulokset on esitelty tarkemmin kuviossa seitsemäntoista.

TAULUKKO 17. Sosiaalisen onnellisuuden politiikan teorian perusteella valittujen kysymysten faktorianalyysin tulokset.

Kysymys	F1	F2	F3	F4	F5	Kommunaliteetti H2
D2	,106	,522	,074	,197	,051	,331
D24	,220	,235	,052	,601	,054	,470
D26	,368	,091	,077	,603	,083	,520
D35	,128	,500	,324	,068	,047	,378
B21	,645	,135	,071	,274	,065	,519
F42	,304	,189	,228	,291	,015	,265
D28	,168	,345	,140	-,054	,032	,171
D4	-,068	,385	,015	,049	-,026	,156
D6	,092	,353	,066	,091	-,005	,145
D18	,008	,456	,145	-,004	,040	,230
D14	,101	,429	,031	,076	-,019	,202
D27	,099	,220	,021	-,180	,080	,098
D36	,085	,216	,610	,067	,035	,432
D37	,060	,167	,735	,042	,019	,574
B3	,624	,046	,071	,143	,373	,556
B4	,482	,043	,069	,078	,869	,899
B24	,535	,135	,052	,013	,062	,311
B25	,478	,180	,047	,060	,080	,274
B18e	,775	-,007	,076	,119	,090	,629
B23	,844	,043	,038	,129	,045	,735
Ominaisarvo	4,956	2,248	1,309	1,247	1,098	
Selitysosuus %	16,214	8,016	5,787	5,232	4,724	

Toteutettu faktorianalyysi tuki monilta osin teoreettisia ennako-oletuksia. Sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueista adaptiivisuutta ja relatiivisuutta mittaavat kysymykset eivät muodostaneet omia faktoreitaan. Tämän taustalla oli mahdollisesti se, että nämä osa-alueet ovat sisällöltään osittain päällekkäiset ja niiden ero on epämääräinen. Todennäköisesti faktorianalyysin tuloksiin tältä osin vaikuttaa myös

relatiivisuutta mittaavien kysymysten aineistosta johtuva puutteellisuus. Faktori yksi mittaa hyvinvointivaltion legitimiteettiä ja esikuvallisuutta. Faktorianalyysissä tähän yhdistyi myös relatiivisuutta ja henkilön toimeentuloa mittaavat kysymykset. Faktorin kokoonpanoon saattaa vaikuttaa myös Viron hyvinvointivaltiojärjestelmän alikehittyneisyys. Henkilöt, jotka ovat tyytyväisiä toimeentulonsa, pystyvät hankkimaan tarvitsemansa terveys- ja koulutuspalvelut markkinoilta. Tämä voi selittää sen, että tyytyväisyys hyvinvointipalveluihin ja tyytyväisyys toimeentuloon korreloi keskenään. Huomionarvoista on myös, että positiivisia demokratianäkemyksiä mittaavat muuttajat latautuivat faktorilla yksi.

Faktorilla kaksi latautui ajankäytön tasapainoisuutta mittaavat muuttujat. Lisäksi faktorilla latautui kaksi adaptiivisuuteen liittyvää positiivista elämänsäasettämistä mittaavaa muuttujaa. Faktorin kaksi voi katsoa mittaavan ajankäytön tasapainoisuutta ja elämäntoimintaa. Faktorissa kolme latautui kaksi yhteisöllisyyttä mittaavaa muuttujaa. Faktorin voi katsoa mittaavan lähiyhteisöstä saatavaa tukea ja arjen yhteisöllisyyttä. Faktorissa neljä latautui kaksi muuttujaa, jotka mittaavat adaptiivisuuden mukaisia positiivisia tulevaisuuden odotuksia. Muuttujissa keskeistä on usko siihen, että asiat yhteiskunnassa muuttuvat paremmiksi suurimmalle osalle ihmisistä. Faktori viisi oli jatkoanalyysin kannalta ongelmallinen. Faktorin ominaisarvo oli 1,098, eli se on vain niukasti Kaiserin säännön mukaan hyväksyttävä. Ainoa vahvan latauksen faktorilla viisi saanut muuttuja koski luottamusta poliisiin ja sitä kautta hyvinvointivaltion legitimiteettiä. Muiden kysymysten lataus faktorilla viisi oli alle 0,4.

Toteutettu faktorianalyysi antoi mahdollisuuden viiden faktorin käyttämiseen. Sosiaalisen onnellisuuden teoriaa (Saari 2010, 96) soveltaen faktori yksi edusti legitimiteettiä, faktori kaksi tasapainoisuutta, faktori kolme yhteisöllisyyttä ja faktori neljä adaptiivisuutta sekä positiivisia tulevaisuuden odotuksia. Viides faktori sai vahvan latauksen ainoastaan kysymyksessä B4, joka mittaa luottamusta poliisiin. Faktorin viisi ominaisarvo oli 1,098, joka on hyvin lähellä hyväksyttävän alarajaa. Kysymys B4 mittaa legitimiteettiä ja se sai faktorin viisi lisäksi latauksen 0,482 legitimiteettiä mittaavassa faktorissa yksi. Koska faktorin viisi ominaisarvo oli matala, analyysiä jatkettiin neljällä faktorilla ja kysymys B4 yhdistettiin faktoriin yksi. Tämä ratkaisu oli perusteltu sekä ominaisarvon että sovellettavan teorian kannalta. Yhdistämisen jälkeen jäljelle jäi neljä faktoria ja sosiaalisen onnellisuuden osa-alueista relatiivisuus jäi ilman

omaa faktoria. Tämä on ongelmallista, mutta ei yllättävää, sillä relatiivisuuden ja adaptiivisuuden ero käytettävässä teoriassa on osittain epäselvä. Lisäksi käytettävä aineisto ei tarjonnut mahdollisuuksia relatiivisuuden täysimääräiseen tutkimiseen. Yhdistämisen jälkeen syntyvät neljä faktoria on esitelty tarkemmin taulukossa kuusitoista.

TAULUKKO 18. Faktorianalyysin avulla luodut neljä sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueita kuvaavaa faktoria.

Faktori	Faktoriin sisältyvät muuttujat
Faktori 1 ”Legitimiteetti”	B21. Kuinka tyytyväinen kaiken kaikkiaan olette tämän hetkiseen taloudelliseen tilanteeseen Virossa?
	F42. Mikä kortilla 59 olevista kuvauksista on lähimpänä sitä, minkälaiset kotitaloutenne tulot ovat tällä hetkellä?
	B3. Kertokaa asteikolla nollasta kymmeneen, kuinka paljon henkilökohtaisesti luotatte oikeusjärjestelmään?
	B24. Mitä mieltä olette Viron nykyisestä koulutusjärjestelmästä (tai koulutuksen tasosta)?
	B25. Mitä mieltä olette Viron terveystalouden tasosta nykyisin?
	B23. Kuinka tyytyväinen olette siihen, kuinka demokratia toimii Virossa?
	B18e. Kuinka demokraattinen Viro mielestänne kaiken kaikkiaan on?
	B4. Kertokaa asteikolla nollasta kymmeneen, kuinka paljon henkilökohtaisesti luotatte poliisiin?
Faktori 2 ”Tasapainoisuus ja elämänhallinta”	D2. Suhtaudun aina myönteisesti tulevaisuuteeni.
	D35. Missä määrin teistä tuntuu siltä, että tiedätte, mihin suuntaan elämänne on menossa?
	D28. Missä määrin järjestätte itsellenne aikaa tehdä asioita, joita todella haluatte tehdä?
	D4. Joskus minusta tuntuu että olen epäonnistunut.
	D6. Kuinka usein viimeisen viikon aikana teistä tuntui, että kaikki mitä teitte vaati ponnistelua?
	D18. Useimmiten tunnen saavutusteni olevan tärkeitä.
	D14. Kuinka usein viimeisen viikon aikana tunsitte itsenne levottomaksi?
Faktori 3 ”Yhteisöllisyys ja lähiyhteisön tuki”	D36. Missä määrin saatte apua ja tukea läheisiltänne silloin, kun sitä tarvitsette?
	D37. Entä missä määrin tarjoatte itse apua ja tukea läheisillenne silloin, kun he sitä tarvitsevat?
Faktori 4 ”Adaptiivisuus ja tulevaisuuden usko”	D24. Kun ajattelee, miten asiat ovat nykyisin, on vaikeaa suhtautua maailman tulevaisuuteen toiveikkaasti?
	D26. Suurimmalle osalle virolaisista elämä menee huonompaan, ei parempaan suuntaan?

Seuraavaksi jatkoanalyysiä varten muodostettiin summamuuttujat faktorianalyysin avulla aikaansaaduista neljästä faktorista. Muodostetut summamuuttujat jaettiin niihin yhteenlaskettujen muuttujien lukumäärällä, jotta alkuperäinen mitta-asteikko säilyi. Näin kaikki faktorit saivat arvon välillä 1 – 5 ja ovat vertailukelpoisia keskenään riippumatta yhteenlaskettujen muuttujien lukumäärästä.

Summamuuttujien muodostamisen jälkeen oli mahdollista tarkastella regressioanalyysin avulla miten neljän sosiaalisen onnellisuuden politiikan eri osa-alueita mittaavan faktorin taso vaihteli eri tarkasteluryhmissä. Lineaarinen regressioanalyysi on yhteiskuntatieteissä runsaasti käytetty tilastomenetelmä, joka mahdollistaa muuttujien välisen yhteyden voimakkuuden tarkastelun (Nummenmaa 2010, 309). Regressioanalyysin käyttö edellyttää, että selitettävä muuttuja on vähintään välimatka-asteikollinen, ja että selittävät muuttujat eivät korreloi voimakkaasti keskenään (Ervasti 2003, 22). Lisäksi muuttujien tulisi noudattaa normaalijakaumaa. Yhteiskuntatieteiden luonteesta johtuen käytettävät aineistot eivät aina noudata normaalijakaumaa. Normaalijakaumaodotuksesta voidaan kuitenkin tinkiä jos käytettävä otoskoko on riittävän suuri (Nummenmaa 2010, 316).

Faktorianalyysin tulosten perusteella laaditut neljä summamuuttujaa täyttivät selitettävälle muuttujalle asetetut ehdot. Kansalaisuusmuuttuja on tyypiltään luokittelumuuttuja. Muuttujalle tehtiin dummy-muunnos jonka jälkeen sitä voi käyttää regressioanalyysissä selittävänä muuttujana. Luotettava analyysitulokset edellytti myös vakiointia. Vakioimalla muita tekijöitä, jotka vaikuttavat yksilöiden onnellisuuteen, on mahdollista rajata tarkastelu koskemaan nimenomaan kansalaisuudesta pohjautuvaa vaihtelua tarkasteltavassa ilmiössä. Regressioanalyysissä vakiointi on mahdollista toteuttaa ottamalla analyysiin mukaan selittäviksi muuttujiksi ne muuttujat, joiden vaihtelu on tarkoitus vakioida (Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto, 2014a). Analyysissä vakioitiin vastaajien ikä, sukupuoli, koulutus (*Opiskeluvuodet*), työmarkkina-asema (*Onko vastaaja palkkatyössä?*), perhetilanne (*Vastaaja elää vaimon tai aviomiehen kanssa*), ystävyys-suhteet (*Kuinka monen henkilön kanssa voitte keskustella kaikkein henkilökohtaisimmistakin asioistanne?*) ja terveys (*Mikä on teidän terveydentilanne yleensä ottaen?*). Luokitteluasteikkoisille vakiointikysymyksille tehtiin tarvittavat dummy-muunnokset ja terveyttä koskevan kysymyksen asteikko käännettiin.

Korrelaatiotarkastelun perusteella valitut kahdeksan vakiointimuuttujaa eivät korreloineet voimakkaasti keskenään. Normaalijakaumaodotus ei kaikkien muuttujien osalta toteutunut. Koska käytettävä aineisto on riittävän suuri, tämä tekijä ei estänyt regressioanalyysin suorittamista. Regressioanalyysin toteuttamiselle ei siis ollut muuttujiin liittyviä esteitä.

Regressioanalyysit suoritettiin käyttäen vuorotellen selitettävänä muuttujana legitimizeettiä, tasapainoisuutta, adaptiivisuutta sekä yhteisöllisyyttä mittaavaa summamuuttujaa. Jokaiselle selitettävälle muuttujalle tehtiin vuorotellen erilliset analyysit, joissa selittävänä muuttujana oli kolmen kansalaisuuden mukaan latautuva dummy-muuttuja. Kaikissa analyyseissä oli selittävänä muuttujana kansalaisuuden lisäksi aiemmin luetellut kahdeksan vakiointimuuttujaa, sekä muut summamuuttujat, paitsi selitettävänä oleva faktorianalyysin avulla luotu summamuuttuja. Yksilöiden kokemus tulostasostaan oli mukana legitimizeettiä mittaavassa summamuuttujassa. Sitä kautta myös tyytyväisyys tulotasoon vakioidaan analyyseissä. Regressioanalyysin tarkemmat tulokset on esitelty taulukossa yhdeksäntoista.

Regressioanalyysin tulosten tilastolliset merkittävyydet vaihtelivat. Tilastotieteessä lähtökohtana on, että jos merkittävyyttä mittaava p-arvo saa arvon $<0,001$, on tulos tilastollisesti erittäin merkitsevä. Arvolla $<0,1$ tulos on tilastollisesti merkitsevä ja arvolla $<0,5$ tulos on tilastollisesti melkein merkitsevä (Ervasti 2003, 32). Legitimizeetin osalta kaikkien tarkasteluryhmien tulokset olivat tilastollisesti erittäin merkittäviä. Tasapainoisuudessa Venäjän kansalaisten tulos oli erittäin merkittävä ja Viron kansalaisten tulos tilastollisesti merkittävä. Ilman kansalaisuutta olevien tulos oli ainoastaan melkein merkittävä. Yhteisöllisyyden osalta vähemmistöryhmien tulokset olivat tilastollisesti merkittäviä, mutta Viron kansalaisten tulos ei. Adaptiivisuuden osalta tulos oli heikompi. Ilman kansalaisuutta olevien tulos oli tilastollisesti merkittävä mutta Viron kansalaisten osalta tulos oli ainoastaan lähes merkittävä ja Venäjän kansalaisten kohdalla tilastollisesti merkittävää yhteyttä ei löytynyt.

Analyysin kannalta oli myös merkityksellistä tarkastella ryhmien selitysarvoja. Analyysin R^2 tunnusluku kuvaa sitä, miten suuren osan selitettävän muuttujan vaihtelusta regressionanalyysin selittävät muuttujat pystyvät selittämään (Ervasti 2003, 25). Korjattu R^2 -luku ottaa huomioon mallin sisältämien selittävien muuttujien

lukumäärän. Korjaus R2-lukuun tarvitaan sen vuoksi, että uusien selittävien muuttujien lisääminen regressioanalyysiin nostaa aina R2-lukua, vaikka nämä lisätyt muuttujat eivät todellisuudessa pystyisikään lisäämään selityskykyä (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2014a). Neljä tarkasteltavaa ryhmää saivat R2-arvon välillä 0,187 – 0,341. Selitysosuus oli siis tulosten mukaan melko vaatimaton.

TAULUKKO 19. Neljälle sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueella mitattavalle summamuuttujalle tehdyn regressioanalyysin tulokset kansalaisuusryhmittäin

	Viron kansalaiset	Venäjän kansalaiset	Ei kansalaisuutta
Legitimiteetti	0,580***	-0,567***	-0,473***
Vakio	0,406**	0,832***	0,855***
Korjattu R2	0,341	0,313	0,295
Keskivirhe	0,61577	0,62871	0,63726
Tasapainoisuus	-0,109**	0,194***	-0,034*
Vakio	1,624***	1,518***	1,594***
Korjattu R2	0,240	0,244	0,236
Keskivirhe	0,48342	0,48201	0,48467
Yhteisöllisyys	0,004	-0,103**	0,122**
Vakio	2,599***	2,623***	2,559***
Korjattu R2	0,187	0,188	0,188
Keskivirhe	0,72211	0,72160	0,72155
Adaptiivisuus	-0,068*	0,005	0,126**
Vakio	0,633	0,051	0,013
Korjattu R2	0,289	0,289	0,294
Keskivirhe	0,74987	0,75019	0,74961

* Tilastollisesti melkein merkitsevä $p < 0,5$

** Tilastollisesti merkitsevä $p < 0,1$

*** Tilastollisesti erittäin merkitsevä $p < 0,001$

Estimaatin keskivirhe ilmoittaa regressiomallin virhetermien keskihajonnan (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2014a). Tehtyjen analyysien keskivirhe vaihteli välillä 0,295 - 0,75019 niin, että tilastollisesti merkittävien tulosten osalta keskivirhe oli pienempi. Selitettävien muuttujien asteikko antaa vastaajille arvon asteikolla 0 – 5. Tulosten perusteella keskivirhettä voidaan pitää tilastollisesti merkittävien tulosten osalta kohtuullisena.

Analyysin kiinnostavinta antia ovat regressiokertoimet. Eri selittävien muuttujien saamat regressiokertoimet kuvaavat sitä, miten selitettävän muuttujan arvo muuttuu selittävän arvon muuttuessa (Yhteiskuntatieteellinen tietokanto 2014a). Tässä tapauksessa regressiokertoimet kuvasivat sitä miten tarkastelevan sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueen taso eroaa kansalaisryhmän ja muiden vastaajien välillä. Merkittävimmät erot kansalaisuuksien välillä löytyivät legitimitetin tasossa. Viron kansalaiset saivat legitimitetin osalta regressiokertoimeksi 0,580. Vähemmistöryhmistä Venäjän kansalaiset saivat arvon -0,567 ja ilman kansalaisuutta olevat -0,473. Kaikki mittaustulokset olivat tilastollisesti erittäin merkittäviä. Tämän tuloksen mukaan luottamus hyvinvointipalveluihin, yhteiskuntaan ja demokratiaan on tasoltaan merkittävästi matalampi vähemmistöryhmien keskuudessa kuin Viron kansalaisten kohdalla.

Tasapainaisuuden osalta erot olivat maltillisemmat. Myös tulosten tilastollinen merkittävyys laski hieman verrattuna legitimitettiin. Venäjän kansalaiset saivat tasapainaisuuden osalta regressiokertoimeksi 0,194. Viron kansalaisten saama regressiokerroin oli -0,109 ja ilman kansalaisuutta olevien -0,034. Venäjän kansalaisten elämän tasapainaisuus oli tulosten perusteella hieman korkeammalla tasolla kuin Viron kansalaisten ja ilman kansalaisuutta olevien henkilöiden. Ero oli kuitenkin melko pieni.

Yhteisöllisyyden kohdalla ilman kansalaisuutta olevien henkilöiden tulos oli hieman muita kansalaisuusryhmiä parempi (0,122) ja Venäjän kansalaisten hieman muita heikompi (-0,103). Tulokset osoittavat, että ilman kansalaisuutta olevien keskuudessa yhteisöllisyyttä ilmeni hieman enemmän. Viron kansalaisten kohdalle ei ilmennyt tilastollisesti merkittävää tulosta. Neljännen sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueen, adaptiivisuuden, kohdalla tulokset olivat samansuuntaiset. Ilman kansalaisuutta olevien ryhmä sai regressiokertoimeksi 0,126, eli heidän keskuudessaan adaptiivisuuden taso oli hieman muita korkeampi. Viron ja Venäjän kansalaisten keskuudessa tulokset eivät olleet tilastollisesti merkittäviä.

6. Keskeiset tulokset

Tämän tutkimuksen tarkoitus oli tarkastella Virossa vakituisesti asuvien henkilöiden koettua hyvinvointia. Tarkastelu toteutettiin vertailemalla kolmea kansalaisuusryhmää. Vertailussa omat ryhmänsä muodostivat Viron kansalaiset, Venäjän kansalaiset sekä ilman kansalaisuusosoikeutta olevat henkilöt. Tutkimuksessa käytettiin metodeina ristiintaulukointia, varianssianalyysiä, faktorianalyysiä ja regressioanalyysiä. Erilaisten tilastollisten menetelmien avulla koetusta hyvinvoinnista pyrittiin luomaan monipuolinen kuva, joka ottaa ilmiön ja eroavaisuuksien eri ulottuvuudet huomioon. Koetun hyvinvoinnin tarkastelun lisäksi regressioanalyysin ja faktorianalyysin avulla selvitettiin koetun hyvinvoinnin eri osa-alueiden jakautumista tarkasteluryhmissä.

Tutkimuksessa koetun hyvinvoinnin tasoa mitattiin onnellisuuteen (*happiness*) ja tyytyväisyyteen (*life satisfaction*) liittyvien kysymysten avulla. Aiemman tutkimustiedon perusteella nämä kaksi hyvinvoinnin ulottuvuutta korreloivat voimakkaasti keskenään, mutta mittaavat silti eri asiaa (Böhnke 2005, 13). Onnellisuutta ja tyytyväisyyttä mittaavista vastauksista tehtiin summamuuttuja, joka antoi vastaajien kokemalla hyvinvoinnille arvon asteikolla 0 - 20.

Aluksi summamuuttujan keskiarvoja vertailtiin eri kansalaisuusryhmissä varianssianalyysin avulla. Tulosten perusteella koko tarkasteluajanjakson ajan Viron kansalaisten kokema hyvinvointi oli vertailuryhmistä korkeimmalla tasolla. Vuonna 2004 koettu hyvinvointi sai ryhmässä arvon 12,34 ja tämän jälkeen se pysytteli arvojen 13,24 ja 13,51 välissä. Ajallinen vaihtelu ryhmän tuloksessa oli vuoden 2006 hyppäystä lukuun ottamatta melko pieni. Tuorein tarkastelu antoi arvoksi 13,3, joka oli noin yhden pisteen korkeampi kuin ensimmäisen tarkasteluvuoden 2004 arvo.

Seuraavaksi korkein hyvinvoinnin taso oli kaikkina tarkasteluajankohtina vuotta 2006 lukuun ottamatta Venäjän kansalaisten keskuudessa. Viitenä tarkasteluajakohtana koetun hyvinvoinnin keskiarvo vaihteli välillä 11,33 – 11,97. Koetun hyvinvoinnin taso pysyi ryhmässä melko vakaana, ja tuorein mittatulos vuodelta 2012 oli hieman korkeampi kuin vuoden 2004 tulos. Tarkasteluajanjakson aikana Venäjän kansalaisten kokema hyvinvointi jäi hieman lisää jälkeen Viron kansalaisten kokemasta hyvinvoinnista. Matalin koetun hyvinvoinnin taso oli vuotta 2006 lukuun ottamatta

koko tarkastelujakson ajan ilman kansalaisuutta olevien henkilöiden keskuudessa. Vuosina 2006 ja 2010 tulos oli hieman korkeampi, mutta uusin mittausta vuodelta 2012 antaa arvoksi 11,12, joka oli lähes sama kuin ensimmäisen tarkasteluvuoden mittaustulos. Vaikka tulos pysyikin vakaana, kasvoi ilman kansalaisuutta olevien henkilöiden koetun hyvinvoinnin ero tarkasteluaikana noin kahteen pisteeseen. Muutos oli kuitenkin hyvin maltillinen. Minkäänlaista isoa repeämää eri ryhmien koetun hyvinvoinnin tasossa ei tarkasteluajanjakson aikana päässyt syntymään.

Seuraavaksi tarkasteltiin koetun hyvinvoinnin tason jakautumista ryhmien sisällä ristiintaulukoinnin avulla. Tarkastelua varten koettua hyvinvointia välillä 0 – 20 mittaava summamuuttuja luokiteltiin. Luokittelussa arvot 0 – 4 määriteltiin erittäin huonoksi, arvot 5 – 8 huonoksi, arvot 9–13 keskinkertaisiksi, arvot 14 – 16 hyväksi ja arvot 17–20 erittäin hyväksi.

Luokiteltujen arvojen tarkastelu ei tuonut esille yllättäviä tuloksia ryhmien sisäisestä jakautumisesta. Viron kansalaisten keskuudessa ensimmäisen tarkasteluvuoden heikomman tuloksen jälkeen korkeimpaan hyvinvointiluokkaan kuului eri tarkasteluvuosina 18,4 – 20,1 prosenttia vastaajista. Alimpaan hyvinvointiluokkaan taas kuului tarkasteluvuodesta riippuen 0,9 – 3,2 prosenttia virolaisista vastaajista. Venäjän kansalaisten keskuudessa vaihteluväli ylimpään hyvinvointiluokkaan kuuluvien osuudessa on suurempi. Vastaajista arvon erittäin hyvä sai 8,3 – 17,5 prosenttia vastaajista. Toisessa ääripäässä tulokset ovat tasaisempia. Alimpaan luokkaan kuului 3,8 – 5,9 prosenttia venäläisistä vastaajista. Ilman kansalaisuutta olevien vastaukset olivat samansuuntaiset. Ylimpään hyvinvointiluokkaan kuului tarkasteluvuodesta riippuen 9,1 – 14,7 prosenttia vastaajista. Alimpaan luokkaan kuuluvien ilman kansalaisuutta olevien henkilöiden osuus vaihteli eri tarkasteluvuosina 5,3 – 8,4 prosentin välillä.

Kaikkien kolmen kansalaisuusryhmän vastaukset painottuvat luokittelun keskivälille luokkiin keskinkertainen ja hyvä. Nämä luokat kattoivat noin kaksi kolmasosaa vastaajista kaikkien vuosien tarkasteluista kaikissa kansalaisuusryhmissä. Merkittävä osa Virossa asuvista henkilöistä koki hyvinvointinsa melko hyväksi riippumatta siitä, mihin kansalaisuusryhmään he kuuluvat. Todella merkittävää kansalaisuusryhmien sisäistä eriytymistä ei tehdyn luokittelun perusteella ollut havaittavissa.

Hyvästä yleistasosta huolimatta, Viron kansalaisiin verrattuna prosentuaalisesti isompi osa Venäjän kansalaisista ja ilman kansalaisuutta olevista henkilöistä kuului alimpaan hyvinvointiluokkaan. Alimpaan hyvinvointiluokkaan kuuluvien henkilöiden osuus pysyi myös tarkasteluajankohdasta riippumatta melko vakaana. Erittäin huonoksi tai huonoksi hyvinvointinsa kokevien Venäjän kansalaisten ja ilman kansalaisuutta olevien henkilöiden osuus oli koko tarkastelun ajan myös noin kaksi kertaa suurempi kuin vastaava osuus Viron kansalaisten keskuudessa. Tietty osa vähemmistöryhmien kansalaisista siis koki hyvinvointinsa heikoksi, eikä tilanne kohentunut tarkasteluajanjakson aikana. Vastaavalla tavalla vähemmistöryhmät olivat osin aliedustettuna niiden henkilöiden joukossa jotka kokevat hyvinvointinsa erittäin hyväksi. On kuitenkin huomioitava, että luokittelun ääripäissä otoskoko käy melko pieneksi. Tämä selittää osittain suurta prosentuaalista vaihtelua tarkasteluvuosien tulosten välillä ja estää liian pitkälle menevien johtopäätösten tekemisen.

Koetun hyvinvoinnin tason tutkimisen jälkeen tutkimuksessa tarkasteltiin tarkemmin hyvinvoinnin osa-alueiden jakautumista väestöryhmissä. Teoreettiseksi lähtökohdaksi tarkastelussa otettiin sosiaalisen onnellisuuden politiikka. Teoria selittää yksilöiden kokemaa onnellisuutta ja hyvinvointia viiden ulottuvuuden: adaptiivisuuden, relatiivisuuden, tasapainoisuuden, yhteisöllisyyden ja legitimitetin kautta (Saari 2010, 96). Teoriaan pohjautuen käytettävästä aineistosta valittiin 21 kysymystä, jotka mittasivat sosiaalisen onnellisuuden politiikan ulottuvuuksia. Heikkojen tilastollisten tunnuslukujen takia kaksi kysymyksistä poistettiin tarkastelusta. Jäljelle jääneet 19 kysymystä ryhmiteltiin faktorianalyysillä neljäksi teorian eri ulottuvuuksia kuvaavaksi faktoriksi. Faktorit mittasivat legitimitettiä, tasapainoisuutta ja elämänhallintaa, yhteisöllisyyttä ja lähiyhteisön tukea sekä adaptiivisuutta ja uskoa tulevaan. Lähtöteorian mukaisista viidestä ulottuvuudesta relatiivisuus ei latautunut faktorianalyysissä omaksi faktorikseen. Tämän voi katsoa johtuneen siitä, että relatiivisuuden tasoa mittaavat muuttujat jäivät aineistosta johtuen puutteellisiksi. Osin asiaan saattoi vaikuttaa myös se, että taustateoriassa relatiivisuuden ja adaptiivisuuden määrittelyt ovat lähellä toisiaan. Muilta osin faktorianalyysin tulokset noudattivat melko hyvin taustateorian oletuksia. Huomionarvoista on kuitenkin se, että osa faktorilatauksista jäi matalalle tasolle ja sai arvon välillä 3,04 – 3,85. Lisäksi muuttujien jakautumisessa faktoreihin oli jonkin verran teoriasta poikkeavaa hajontaa. Sen sijaan

vertailuun lisätyt demokratiakokemuksia mittaavat muuttajat korreloivat muiden hyvinvointivaltion esikuvallisuutta mittaavien kysymysten kanssa.

Faktoreiden muodostamisen jälkeen tarkasteltiin niiden jakautumista eri kansalaisuusryhmissä. Tarkasteluun käytettiin tilastometodina regressioanalyysiä. Analyysissä vakioitiin ikä, perhesuhteet, terveys, sukupuoli, koulutus, työmarkkina-asema, ystävyys-suhteet sekä muut paitsi tarkasteltava faktori. Vakioinnin avulla tarkastelu keskittyi kansalaisuudesta riippuvaan vaihteluun.

Tarkastelu osoitti, että merkittävin ero väestöryhmien välillä löytyi hyvinvointivaltion esikuvallisuutta ja luottamusta mittaavassa legitimitetiulottuvuudessa. Vertailussa Viron kansalaiset saivat regressiokertoimeksi 0,580, Venäjän kansalaiset -0,567 ja ilman kansalaisuutta olevat -0,473. Tulosten mukaan vähemmistöryhmien kokemus hyvinvointivaltion esikuvallisuudesta ja demokratiasta oli merkittävästi Viron kansalaisten kokemuksesta heikompi. Muiden osa-alueiden kohdalla erot olivat pienempiä. Elämän tasapainoisuuden osalta Venäjän kansalaisten regressiokerroin oli 0,194, eli tasapainoisuus oli hieman muita väestöryhmiä korkeammalla tasolla. Yhteisöllisyyden kohdalla ilman kansalaisuutta olevien regressiokerroin oli 0,122 ja Venäjän kansalaisten -0,103. Ilman kansalaisuutta olevat henkilöt siis kokivat hieman enemmän yhteisöllisyyttä kuin muiden tarkasteluryhmien jäsenet. Vastaavalla tavalla Viron kansalaisten kokema yhteisöllisyys oli hieman vähäisempää. Adaptiivisuuden osalta ainoa tilastollisesti merkittävä tulos oli ilman kansalaisuutta olevien ryhmän saama regressiokerroin 0,126. Tuloksen mukaan ilman kansalaisuutta uskovat tulevaisuuteen hieman muita kansalaisia enemmän.

7. Johtopäätökset

Vertailevassa hyvinvointitutkimuksessa pyritään usein löytämään eroavaisuuksia tarkasteluryhmien välillä. Koetun hyvinvoinnin osalta tämän tutkimuksen merkittävin johtopäätös oli kuitenkin se, että tarkasteluryhmien välillä suuria eroja ei ilmennyt.

Lähtökohdat, joista Viro lähti toteuttamaan integraatiopolitiikkaansa uuden itsenäistymisen jälkeen, olivat vaikeat. Tutkimuskirjallisuudessa maata on pidetty

esimerkkinä shokkiterapiametodin käyttämisestä siirryttäessä markkinatalouteen (Offe 1996) ja maan sosiaalipoliittisen järjestelmän on katsottu olevan alikehittynyt (Standing 1996). Tämän perusteella integraatiopolitiikkaan käytettävät resurssit ovat olleet niukat. Niukkojen resurssien lisäksi yhteiskunnallisen koheesion luomista on vaikeuttanut Viron historiallinen tausta. Neuvostoajana venäläisvähemmistö rinnastui Virossa neuvostojärjestelmään ja etuoikeutettuun eliittiin (Heidmeds & Lauristin 2002, 24–25). Tämä aiheuttaa helposti katkeruutta venäläisväestöä kohtaan. Tästä huolimatta ero Viron kansalaisten sekä vähemmistöryhmien, Venäjän kansalaisten ja ilman kansalaisuutta olevien henkilöiden, kokemassa hyvinvoinnissa oli yllättävän pieni. Virolaisten hyvinvoinnin taso oli korkeampi kuin vähemmistöryhmien, mutta mitään isoa yhteiskunnallista repeämää kansalaisuuksien välille ei ole syntynyt.

Myös muutokset ryhmien sisällä ovat maltillisia. Selvitysten mukaan merkittävä osa ilman kansalaisuutta olevista henkilöistä on halukas ottamaan vastaan Viron kansalaisuuden (Estonian Ministry of Foreign Affairs 2009, 2). Tämän perusteella voisi odottaa, että ilman kansalaisuutta jäävät ainoastaan ne henkilöt, jotka eivät puutteellisen kielitaidon tai muiden syiden takia täytä kansalaisuuden ehtoja. Viiden tarkasteluajanjakson tietojen perusteella ilman kansalaisuutta olevien ryhmässä ei kuitenkaan tapahtunut kehitystä, jossa ryhmään olisivat jääneet ainoastaan ”kurjista kurjimmat”. Tarkasteluajanjakson aikana ryhmään kuuluvien henkilöiden koettu hyvinvointi pysyi melko vakaana. Hyvinvoinnin taso oli matalampi kuin Viron kansalaisten kokema hyvinvoinnin taso. Tarkasteluajanjakson aikana ero myös kasvoi hieman. Mitään trendinomaista laskua ilman kansalaisuutta olevien hyvinvoinnissa ei kuitenkaan ollut havaittavissa. Keskelle tarkasteluajanjaksoa osui myös vuoden 2007 pronssisoturipatsaan siirtoon liittyvät levottomuudet. Levottomuudet liittyivät keskeisesti viron kansalaisten ja maassa pysyvästi asuvien Venäjän kansalaisten välisiin jännitteisiin (Lassila 2011, 266). Tapahtumalla ei kuitenkaan ole käytetyn aineiston perusteella ollut merkittävää vaikutusta Virossa asuvien Venäjän kansalaisten kokemaan hyvinvointiin.

Koetun hyvinvoinnin osalta väestöryhmien erot olivat melko pienet eikä isoja raioloja ryhmien välille päässyt syntymään. Sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueiden tarkastelu antaa kokonaisuudesta kuitenkin erilaisen kuvan. Hyvinvointivaltion esikuvallisuutta ja luottamusta mittaavan legitimitetti-ulottuvuuden tasossa oli

kansalaisuusryhmien välillä merkittävä ero. Molempien vähemmistöryhmien luottamus yhteiskuntaa kohtaan jää merkittävästi jälkeen Viron kansalaisten luottamuksen tasosta. Venäjän kansalaisten luottamus yhteiskuntaan on vielä heikompi kuin ilman kansalaisuutta olevien henkilöiden. Ero on merkittävä ja se kuvaa mahdollisesti vähemmistöryhmien kokemaa yhteiskunnallista ulkopuolisuutta.

Tulosten perusteella Viron integraatiopolitiikan onnistumisesta muodostuu kaksijakoinen kuva. Koetun hyvinvoinnin perusteella kansalaisuusryhmien välillä ei ole merkittävän suurta eroa. Tältä osin integraatiopolitiikkaa voi pitää onnistuneena. Venäjän kansalaisten ja ilman kansalaisuutta olevien henkilöiden luottamus yhteiskuntaan oli kuitenkin merkittävästi Viron kansalaisia heikompi. Tämä osoittaa, että vähemmistöryhmät eivät luottaneet siihen yhteiskuntaan, jossa he asuvat. Jos tämä tilanne on pysyvä, saattaa seurauksena olla yhteiskunnallista levottomuutta. Virossa tarvitaan osallisuutta luovaa politiikkaa ja vähemmistöihin kohdistuvia yhteiskunnallisia tukitoimia myös jatkossa.

Sosiaalisen onnellisuuden politiikan osa-alueiden jaottelun osalta tutkimuksessa syntyi kiinnostavia tuloksia. Teorian legitimititeetti-ulottuvuus on keskittynyt mittaamaan hyvinvointivaltion esikuvallisuutta ja ihmisten tyytyväisyyttä hyvinvointipalveluihin (Saari 2010, 96). Tutkimuksessa tehdyn faktorianalyysin perusteella näiden lisäksi ulottuvuuteen on perusteltua lisätä ihmisten mielipiteet demokratian toimivuudesta. Demokratiakokemusta mittaavat kysymykset saivat legitimititeettifaktorilla lataukset 0,844 ja 0,775, joten lataus oli analyysissä vahva. Kiinnostava tulos oli myös se, että ihmisten tyytyväisyys hyvinvointipalveluihin korreloi tulotasoon liittyvän tyytyväisyyden kanssa. On mahdollista, että henkilöt jotka olivat tyytyväisiä toimeentuloonsa, pystyivät hankkimaan tarvitsemansa hyvinvointipalvelut markkinoilta. Tästä johtuen he ovat myös hankkimiinsa palveluihin tyytyväisiä. On kuitenkin huomioitava, että tulotaso mittaavan muuttujan kohdalla korrelaatio oli 0,304, eli yhteys oli melko heikko.

Suoritettu tutkimus avasi myös runsaasti mahdollisuuksia jatkotutkimukselle. Viron tilanne, jossa Euroopan unionin alueella asuu vakituisesti merkittävän kokoinen ihmisryhmä ilman kansalaisuutta, on jo lähtökohtaisesti kiinnostava. Integraatiopolitiikan kannalta olisi kiinnostavaa tarkastella tarkemmin ilman

kansalaisuutta olevien henkilöiden hyvinvointia, ja sitä miten Viron kansalaisuuden saaminen vaikuttaa yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja hyvinvointiin. Integraatiopolitiikka tarjoaisi myös kiinnostavan asetelman kansainvälisen vertailun tekemiselle. Lisäksi laajemman aineiston käyttö, joka mahdollistaisi esimerkiksi ihmisten tulotason ja aineellisen hyvinvoinnin tarkastelun, tarjoaisi runsaasti mahdollisuuksia jatkotutkimukselle.

LÄHTEET

Aidukaite, J. 2004. The Emergence of the Post-socialist Welfare State – The Case of the Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania. Södertörns Högskola, Tukholma.

Aidarov, A. & Drechsler, W. 2013. Estonian Russification of Non-russian Ethnic Minorities in Estonia? A political Analysis. TRAMES: A Journal of the Humanities & Social Sciences. 17 (2), 103-128.

Alkire, S. 2005. Why the Capability Approach?. Journal of Human Development. 6 (1), 115–133.

Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY, Porvoo.

Allardt, E. 1995. Suunnistuksia ja kulttuurisokkeja. Otava, Keuruu.

Allardt, E. 1998. Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa Hoikkala, T. & Roos J. P. (toim.) Elämänpolitiikka. Tampere, Gaudeamus, 34–52.

Anttonen, A. & Sipilä, J. 2000. Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Vastapaino, Tampere.

Arts, W. & Gelissen, J. 2002. Three Worlds of Welfare Capitalism or More? Journal of European social policy 12 (2), 37-58.

Ayer, A.J. 1966. The Problem of Knowledge. Penguin Books, Harmondsworth.

Beck, U. 1992. Risk Society. Sage, Lontoo.

Blatte, A. 2014. Managing diversity in Europe: The state of the state in migration and integration policy. Journal of European Integration. 36 (1), 91-98.

Bonoli, G. 1997. Classifying Welfare States: a Two-dimensional Approach. Journal of Social Policy 26 (3), 72-351.

Boyd, R. – Bowles, S. – Fehr, E. & Gintis, H. 2005. Moral Sentiments and Material Interests: Origins, Evidence, and Consequences. Teoksessa Boyd, R. – Bowles, S. – Fehr, E. – Gintis, H. (toim.) Moral sentiments and material interests. Lontoo:MIT Press, 3-39.

Böhnke, P. 2005. First European Quality of Life Survey: Life Satisfaction, Happiness and Sense of Belonging. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Luxemburg.

Castles, F. 1998. Comparative Public Policy: Patterns of Post-war Transformation. Edward Elgar Publishing, Cheltenham.

Deacon, B. 2000. Eastern European Welfare states: The impact of politics of globalisation. Journal of European social policy 10 (2), 146-161.

- Ervasti, H. 2003. Johdatus monimuuttujamenetelmiin. Turun yliopisto, Turku.
- Ervasti, H. & Saari, J. 2011. Onnellisuus hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Saari J. (toim.) Hyvinvointi suomalaisen yhteiskunnan perusta. Gaudeamus, Vilna, 191–218.
- Esping-Andersen, G. 1990. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Polity press, Cornwall
- Esping-Andersen, G. 1999. Social Foundations of Post-industrial Economies. Oxford university press, Oxford.
- Estonian Ministry of Foreign Affairs. 2009. Estonia Today Citizenship. [online] http://vm.ee/sites/default/files/content-editors/web-static/249/Citizenship_Sept2009.pdf. Luettu 23.10.2014.
- Estonian Ministry of the Interior. 2014. Distribution of the Estonian population by citizenship. [online] <http://estonia.eu/about-estonia/society/citizenship.html>. Luettu 23.20.2014.
- European Social Survey. 2014a. ESS Themes [online] <http://www.europeansocialsurvey.org/data/module-index.html>. Luettu 2.12.2014.
- European Social Survey. 2014b. About the European Social Survey [online] <http://www.europeansocialsurvey.org/about/index.html>. Luettu 4.12.2014.
- Ferrera, M. 1996. The "Southern" Model of Welfare in Social Europe. Journal of European social policy 6 (1), 17-37.
- Frey, B. 2008. Happiness a Revolution in Economics. The MIT Press, Lontoo.
- Giddens, A. 1994. Beyond Left and Right. Polity press, Cambridge.
- Goetz, K. 2005. The New Member States and the EU: Responding to Europe. Teoksessa Bulmer, S. & Lequesne, C. (toim.) The Member States of the European Union. Oxford:Oxford University Press, 254-280.
- Heidmets, M. & Lauristin, M. 2002. Introduction: The Russian Minority in Estonia. Teoksessa Heidmet, M. & Laurustin, M. (toim.) The Challenge of the Russian Minority Emerging Multicultural Democracy in Estonia. Tartu:Tartu University Press, 19-29.
- Hiilamo, H & Saari, J. 2010. Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka. Teoksessa Hiilamo, H. & Saari, J. (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – Johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Tampere:Diakonia-ammattikorkeakoulu, 13–36.
- Hoffren, J. & Rättö, H. 2011. Hyvinvoinnin mittarit. Teoksessa Saari J. (toim.) Hyvinvointi suomalaisen yhteiskunnan perusta. Vilna:Gaudeamus, 219–239.
- Holopainen, M. – Tenhunen, L. & Vuorinen, P. 2004. Tutkimusaineiston analysointi ja SPSS. Yrityssanoma Oy, Hamina.
- Härkönen, J. 2001. Regiimateoria, päivitetty versio. Sosiologia 38 (4), 320–321.

- Johansson, S. 1970. Om levnadsnivåundersökningen. Allmänna förlaget, Tukholma.
- Jones, M. & Lowe, R. 2002. From Beveridge to Blair The First Fifty years of Britain`s Welfare State 1948-98. Manchester university press, Manchester.
- Julkunen, R. 1995. Gøsta ja naiset eli hyvinvointivaltioiden sukupuolistaminen. Janus 3 (3), 274–284.
- Kadolin, I. 1997. Gender, Worklife and Family Responsibilities in Finland and Estonia. Työterveyslaitos, Helsinki.
- Kainulainen, S. 2011. Hyvinvointitutkimuksen kehityslinjat Suomessa. Teoksessa Saari J. (toim.) Hyvinvointi suomalaisen yhteiskunnan perusta. Vilna:Gaudeamus, 140–165.
- Karisto, A. – Takala, P. & Haapola, I. 1998. Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. WSOY, Juva.
- Katrougalos, G. 1996. The South European Welfare Model: The Greek Welfare State in Search of an Identity. Journal of European social policy 6 (1), 39–60.
- Kosonen, P. 1995. Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot. Gaudeamus Kirja, Tampere.
- Lagerspetz, E. 2011. Hyvinvoinnin filosofia. Teoksessa Saari, J. (toim.) Hyvinvointi suomalaisen yhteiskunnan perusta. Vilna:Gaudeamus, 79–105.
- Lassila, J. 2011. Making Sense of Nashi's Political Style: The Bronze Soldier and the Counter-Orange Community. Demokratizatsiya 19 (3), 253-276.
- Lehtonen, P. 1996. The Social Security System in the Baltic Countries. Teoksessa Blom, R (toim.). Regulation and Institutionalisation in the Baltic States. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Marx, K. 2001. Marx`s Capital a Student Edition. The Electric Book Company, Lontoo.
- Metsämuuronen, J. 2003. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Methelp, Helsinki.
- Mishra, R. 1977. Society and Social Policy. Theories and Practice of Welfare. Macmillian, Lontoo.
- Nars, K. 2006. Raha ja onni. Tammi, Helsinki.
- Nieminen, K. & Remes, N. 2003. Baltia tiedon oikopolkuja. Kirja-Aurora, Turku.
- Nummenmaa, L. 2010. Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- O`Connor, J. 1993. Gender, Class and Citizenship: The Comparative Analysis of State policies and Gender Relations. The Britttish journal of sociology 44 (3), 501-518.

- Offe, C. 1984. *Contradictions of the Welfare State*. Hutchinson publishing group, Lontoo.
- Offe, C. 1996. *Varieties of Transition. The East European and East German Experience*. MIT press, Cambridge.
- Ollman, B. 1971. *Marx's Concept of man in Capitalist Society*. Cambridge university press, Oxford
- Polanyi, K. 2001. *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Second Beacon Paperback edition. Beacon press books, Boston
- Saari, J. 2005. *Hyvinvointivaltio – Suomen mallia analysoimassa*. Yliopistopaino, Helsinki.
- Saari, J. 2010. *Sosiaalisen onnellisuuden politiikka*. Teoksessa Hiilamo, H. & Saari, J. (toim.) *Hyvinvoinnin uusi politiikka – Johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin*. Tampere:Diakonia-ammattikorkeakoulu, 73-104.
- Saari, J. 2011a. *Johdanto*. Teoksessa Saari, J. (toim.) *Hyvinvointi suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Vilna:Gaudeamus, 9-29.
- Saari, J. 2011b. *Hyvinvoinnin kentät*. Teoksessa Saari, J. (toim.) *Hyvinvointi suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Vilna:Gaudeamus, 33–78.
- Saari, J. 2011c. *Hyvinvoinnin tulevaisuus*. Teoksessa Saari, J. (toim.) *Hyvinvointi suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Vilna:Gaudeamus, 337–361.
- Sainsbury, D. 1993. *Dual Welfare and Sex Segregation of Access to Social Benefits: Income Maintenance Policies in the UK, the US, the Netherlands and Sweden*. *Journal of Social Policy* 22 (1), 69-98.
- Šalčiūtė, J. 2014. *The Impact of EU Conditionality on the Civil Rights of National Minorities in the Baltic States*. Linköping University. Linköping.
- Sen, A. 2009. *The Idea of Justice*. Belknap Press of Harvard University Press. Cambridge.
- Sestanovich, S. 2014. *How the West Has Won*. *Foreign Affairs* 93 (6), 171–175.
- Simpura, J. & Uusitalo, H. 2011. *Hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys*. Teoksessa Saari J (toim.) *Hyvinvointi suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Vilna:Gaudeamus, 106–139.
- Smith, A. 1790. *The Theory of Moral Sentiments (Sixth edition)*. Metalibri. Sao Paolo.
- Smith, A. 2001. *The Wealth of Nations*. Electric Book Company. Lontoo.
- Smith, D. 2003. *Minority Rights, Multiculturalism and EU Enlargement: The Case of Estonia*. European Centre of Minority Issues. Flensburg.

- Standing, G. 1996. Social Protection in Central and Eastern Europe: A Tale of Slipping Anchors and Torn Safety Nets. Teoksessa Esping-Andersen, G. (toim.). Welfare States in Transition: National Adaptation in Global Economies. Sage publications, Lontoo. 225-256.
- Titmuss, R. 1958. Essays on the Welfare State. Allen and Unwin, Lontoo.
- Titmuss, R. 1974. Social Policy. Allen and Ulwin, Lontoo.
- Tulva, T. 1995. Viron sosiaalityön muodostuminen murroskaudella. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Vogel, E. 1980. Japan as Number One. Harvard university press, Cambridge.
- Wilensky, H. 1975. The Welfare State and Equality. Structural and Ideological Roots of the Public Expenditures. University of California Press, Berkeley.
- Yhteiskuntatieteellinen tietokanto. 2014a. Regressioanalyysi. [online]
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/regressio/analyysi.html#tulkinta>. Luettu 4.12.2014.
- Yhteiskuntatieteellinen tietokanto. 2014b. Varianssianalyysi. [online]
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/variassi/anova.html>. Luettu 4.12.2014.
- Zetterberg, S. 1995. Viro Historia, kansa, kulttuuri. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Jyväskylä.
- Zetterberg, S. 2007. Viron historia. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Åslind, A. 2002. Building Capitalism. The Transformation of the Former Soviet Block. Cambridge University Press, New York